

## Duchovné jadro waldorfskej školy

**Peter Selg**

*Potrebujeme ľudstvo, ktoré vyvinie skutočné sociálne impulzy z najväčšej hĺbky vnútra. To ale musí vzísť z iných škôl. Každému človeku musí záležať na tom, čo bude z budúcich generácií.*

*Rudolf Steiner, 24.februára 1921*

### **Predhovor**

Po hrozných udalostiach 11.3.2009 v škole vo Winnendene sa po celom Nemecku verejne hovorí nielen o reforme práva nosiť zbraň a zákaze počítačových hier s násilím, ale tiež, aj keď o niečo menej, o obnove školského a vzdelávacieho systému. Je vyžadovaná kontrola zbraní, respektíve prehliadka pri vchode do škôl, ktorá zodpovedá spôsobu prehliadok na letiskách. Pýtame sa, aký je vlastne obraz človeka, ktorý je vyučovaný na centrálnych miestach pedagogiky a má vychovávať k sociálnym a mierovým schopnostiam? Školy predsa nie sú inštitúcie, ktoré iba efektívne sprostredkovávajú vedomosti a znalosti, ale sú základnými miestami múdrosti, kde výchova a vzdelávanie detí a dospelých prebieha prinajmenšom desať rokov ich života. Dospelujúci ľudia tu zbierajú skúsenosti, ktoré majú použiť v ďalšom živote. Slová „nie náhodne“ a „s priemernými schopnosťami výkonu“ vyrieknuté o žiakovi z Winnendenu, ktorý ostatných dospelých a mladých ľudí zavraždil, ukazujú, ako málo podstatného vieme o jeho osobnosti, o jeho živote a bytosti, o ňom samom a jeho porozumení svetu. Môžeme sa pýtať, akú rolu v školskej „každodennosti“ ešte zohráva vzdelávanie k ľudskosti a poznaniu človeka, v tej záplave všetkých možných katalógov činností, kontroly činností, „šírenia informácií“ a sebauplatnenia v sociálnom boji o prežitie. Pojem prázdnoty je známy a už veľakrát sa o ňom písalo; začína bezútešnou tupou architektúrou funkčných, účelových budov a dotýka sa i obsahu mnohých vyučovacích hodín a predmetov so zdôrazňovaním konkurencie, so skúškami a vysvedčeniami. V popise tejto atmosféry, kde chýba akékoľvek **stretnutie**, sa môžu mylíť iba tí, ktorí túto situáciu nepoznajú zvnútra. Môžeme povedať, že školy iba zrkadlia stav spoločnosti. Samé sa nachádzajú v zúfalej, bezmocnej pozícii – lebo sú nútené pracovať „vo vzdelávacích programoch“ s deťmi a s dospelými, ktorých rodinné, psychosociálne a psychologické pozadie je také, aké im umožňuje daný svet. Tento svet je vyjadrený rozpadom poriadku, ktorý ho niesol, je vyjadrený virtuálnymi a mediálnymi potrebami, malým množstvom vzdelávacích prvkov a nakoniec i paradigmatom technologického materializmu, ktorý si cez boom „ezoteriky“ pripravuje priestor, podľa ktorého pretvorí Zem. A táto paradigma daruje ľudskej duši iba nevyhnutný priestorček – malý zvyšok psychoterapie, ktorej zlyhanie vidíme i vo Winnendene.<sup>2</sup> Vidíme, aký úbohý a krátkozraký je tento prístup, a zdá sa, že k nemu neexistujú žiadne alternatívy.

Waldorfské školy, ktoré vďaka Rudolfovi Steinerovi pôsobia od roku 1919, by mohli byť vecnou odpoveďou na súčasnú situáciu, pretože ich plán s týmto vývojom počítal už na začiatku 20.storočia. Waldorfské školy už od počiatku uskutočňujú **umenie výchovy** a v centre ich záujmu je dozrievanie osobnosti dieťaťa a dospelujúceho človeka. Vzdelávanie kladie dôraz na rozvoj schopností a zručností diferencovanými prístupmi a formami v oblasti vedy, umenia a náboženstva, ktorých obsahy znovu ožívajú a stávajú sa

priestorom pre získavanie skúseností v duševnom vývoji. Hoci úsilie waldorfských škôl je obrovské a za deväť desaťročí ich existencie bolo už vykonaného mnoho pozoruhodného, napriek tomu ako model zodpovedajúceho spôsobu vzdelávania pre celú spoločnosť i v sociálnej oblasti, v reálnom spoločenstve, sa waldorfské školy iba ojedinele stretávajú so záujmom širšej verejnosti. Ten prichádza snád' iba vtedy, keď vychádzajú nové „čierne“ knihy o waldorfských školách a „základné“ diela „bádateľov“ o sektách zľahčujú v médiách súvislosti tvrdeniami, že waldorfské školy sú iba vyjadrením chorého postoja, útekem z modernej reality a z toho, o čo sa táto realita „snaží“. Vďaka takýmto kritikom sú waldorfské školy už desaťročia tlačené k tomu, aby sa od Rudolfa Steinera a jeho duchovného diela dištancovali, aby si ponechali iba „pár reformných pedagogických prvkov“ a aby hľadali „prístup k súčasnosti“.

Pre mnohé waldorfské školy je skutočne východiskom, aby tento smer nastúpili, i keď možno nie na základe vedomého rozhodnutia; je to jednoduché východisko, pretože je veľmi ťažké nájsť odvahu presadiť svoj špecifický postoj. Je ťažké na najvyššej úrovni praktizovať pedagogiku, založenú na antropozofii ako duchovnej vede, a ísť inou cestou, než tou všeobecne známou, pretože všade vôkol existujú iné ponuky a tendencie. Tak sú waldorfské školy odsunuté na okraj spoločnosti v čase, v ktorom by boli ešte potrebnéjšie ako predtým. Zvyšok už zabezpečia vnútorné problémy: chronický nedostatok peňazí, úsilie o vnútornú štruktúru a vonkajšiu administráciu, nepochopená tradícia a absentujúce poznanie dôvodov a podmienok duchovnej podstaty - jadra školy, ktoré dal Rudolf Steiner z antropozofickej duchovnej vedy. Na mnohých miestach je toto jadro chápané ešte ako historické jadro, ktoré je iba tradované a odsúvané bokom ako časť prekonanej nostalgie, ako návrat do sveta svätej idyly. V skutočnosti ale neboli waldorfské školy založené Rudolfom Steinerom ako slabo koncipované miesta konzervujúce minulosť, ale ako miesta plné sily pre rozvoj vied a osudu celého 20. storočia, s jasným metodicko-didaktickým základom a s náukou o človeku, ktorá bola získaná z antropozofie a ktorá vykazuje takú schopnosť rozlišovania, ktorú vývojová fyziológia i vývojová psychológia so svojou literatúrou a práxou ešte stále hľadajú. Stuttgartská Waldorfská škola<sup>4</sup>, ktorá bola vo svojich počiatkoch vedená Rudolfom Steinerom, by sa mala do súčasného vývoja zreteľne postaviť a ukázať svoj jedinečný prínos pre budúcnosť jednotlivca i spoločnosti. Táto zvláštna a výnimočná substancia, úloha a intencia slobodnej Waldorfskej školy, jej duchovno-vedecky prehĺbený pohľad na človeka a svet, jej pedagogické vzťahy a pedagogická empatia. A vyjadrovanie cieľov, ktoré v nej boli Rudolfom Steinerom tak významným spôsobom formulované a uvedené do života, môžu slúžiť ako určujúci príklad pre budúce školy. Je nesporne možné, že sa waldorfské školy od tohto daru a základu pomaly vzdialia alebo prudko odklonia. Vzrastajúca neznalosť seba samých a silná kritika, či už vyjadrená alebo nie, usilujú o toto odtrhnutie, spôsobujú oslabenie a pomalé miznutie waldorfských škôl ako slobodných škôl. Bolo by fatálnou chybou nechať zaniknúť školy s vlastným modelom pedagogiky, ktorá ukazuje vývojovú cestu. Rudolf Steiner popísal krízy a priepasti výchovy a vzdelávania, ale zároveň rozvinul intencie školy do budúcnosti, intencie, ktoré sú šancou a otázkou ďalšieho vývoja kultúry, spoločnosti, pedagogiky a waldorfských škôl samotných.

Ako vedúceho švajčiarskeho Inštitútu Ity Wegmanovej pre základný antropozofický výskum ma v posledných rokoch často žiadajú rodičia či učitelia, aby som hovoril o substancii waldorfských škôl a Rudolfovi Steinerovi, pretože jeho osobnosť je na mnohých miestach veľmi málo známa. Na rozdiel od skutočne zavádzajúcich<sup>5</sup> a cielene rozširovaných „čiernych kníh“ a „kritickej“ sekundárnej literatúry sú v Inštitúte Ity Wegmanovej spracované monografie k antropozofickej antropológii, medicíne, pedagogike a liečebnej pedagogike

i biografie diel Rudolfa Steinera. Tieto monografie pojednávajú o uzdravujúcom myšlienkovom obsahu antropozofie, jej zakotvení v duchovno-vedeckých dielach Rudolfa Steinera a jej uskutočnení v jednotlivých oblastiach života. Ako detský lekár, psychiater pre dospievajúcich mladých ľudí a psychoterapeut verím, že som dobre oboznámený s náročnou situáciou, v ktorej sa súčasné školy nachádzajú. Waldorfské školy majú skutočne neprehliadnuteľný terapeutický význam nielen z hľadiska potreby profylaxie a vyrovnávania jednostranného vývoja jednotlivých žiakov, ale majú tiež význam pre ďalekú budúcnosť z hľadiska vzdelávania a sociálneho pôsobenia. Aktuálnosť a význam slobodných waldorfských škôl by sme mali vidieť vo všetkej jasnosti. Waldorfská škola nepotrebuje vymýšľať žiadnu novú metodiku, pretože jej pedagogika je podmienkou budúcich zmien výchovy a vzdelávania i sociálneho usporiadania spoločnosti a ďaleko presahuje spektrum takzvaných reformných pedagogík.

Táto moja prednáška vo Waldorfskej škole v Lubecku sa konala 31.1.2009, mala názov „Liečebný impulz waldorfskej pedagogiky“ a bola vysielaná v miestnom rádiu. Napriek všetkým zvláštnostiam hovorenej reči bola tiež zverejnená v tlačenej podobe. Moja vďaka za uskutočnenie prednášky a jej zverejnenie patrí Erike Radszat (Waldorfská škola Lubeck), Ruprechtovi Friedovi (Waldorfská škola Stuttgart – Uhlandshöhe), Felicitas Graf (Arlesheim/Dornach) a Walterovi Schneiderovi (Stuttgart).

Apríl 2009, Peter Selg

Milí prítomní,

Waldorfská škola má svoju biografiju, má svoj životný príbeh a je veľmi dôležité, aby sme cieľ, ktorý waldorfská škola v tomto živote nesie, nestratili zo zreteľa. Tento cieľ je – ako každý skutočný cieľ – cieľom budúcim, cieľom patriacim budúcnosti. Myslím, že nik nemôže povedať, že waldorfské školy sú už úplne tu, že už sú v kultúre plne realizované, že sa stali skutočnosťou a boli prijaté ako skutočnosť. Waldorfské školy znamenajú, podľa môjho názoru, oveľa viac niečo, čo je budúcou úlohou – i keď už existujú a sú „činné“. Sú v procese svojho uskutočňovania nielen z hľadiska ich vonkajšieho uznania, ale aj z hľadiska ich vnútornej substancie. Sú teda stále v nebezpečenstve, že túto substanciu môžu v budúcnosti stratiť, a tým aj svoju liečebnú úlohu, ku ktorej bytostné jadro waldorfskej školy patrí. Vzhľadom k verejnej kritike vzniká v súčasnosti v mnohých waldorfských školách trápna neistota ohľadom základu školy a jej ideového jadra. Veľa učiteľov, ba ja celé kolégiá žijú v „zaistovaní kvality vzdelávania“, vo vytváraní štandardov, v časovej tiesni a v neustálych kompromisoch – alebo ešte horšie: v administratívnych a formálnych tlakoch, ktoré prichádzajú zvonka. K tomu sa pridáva stále prítomné nebezpečenstvo postihu za nedostačnú poslušnosť, obava, aby školy príliš nevypadli z rámca štátneho vzdelávacieho systému, a tým i zo (zdanlivého) konsenzu.

Na druhej strane, a to už vie veľa ľudí, sú waldorfské školy ako slobodné školy skutočne stále potrebnejšími so svojim zvláštnym, špecifickým profilom, ktorý je v prvom rade zodpovedný budúcemu ľudstvu a nie celkom zekonomizovanej a technologizovanej spoločnosti. Nie je treba príliš veľa poznania a vedomostí na to, aby sme videli, že vo vzťahu k osudom jednotlivých detí a dospievajúcich chorobnosť našej civilizácie vzrastá. Táto chorobnosť vzrastá i z hľadiska spoločnosti ako celku, i z hľadiska životných podmienok ľudstva, prírody a Zeme. Vzhľadom k týmto skutočnostiam, vzhľadom k tejto zjavnej civilizačnej kríze a priepasti, je notorická kritika waldorfských škôl trvajúca od ich založenia, skutočnou **kuriozitou**, je len potupou a výsmechom. Ale všetko zlé je na niečo dobré... Waldorfské školy samozrejme majú ťažkosti, nespádli z neba a bojujú o svoju existenciu vo vonkajšom i vnútornom slova zmysle. Nie sú schopné platiť zodpovedajúce mzdy a v súčasnosti sú ochrany hodnou minoritou chudobní a schopní pedagógovia, ktorí zaistujú skutočnú úroveň waldorfskej pedagogiky, i rodičia, ktorí naozaj stoja v intenciách waldorfskej školy, ktorú poznajú a naozaj chcú. Ale človek by nemal cez všetky spomenuté problémy prehliadnuť, o čo vo waldorfských školách skutočne ide a aká dôležitá bola a je táto pedagogická iniciatíva. „Sektárstvo“ cirkví, cynizmus akademikov a ezoterikov, i samozvaných kritikov – pripomínam teraz poslednú „čiernu knihu“<sup>1</sup> – by sa mali raz zoznámiť s realitou detí a dospievajúcich v súčasnosti, s realitou vzdelávania a škôl, so skutočným životom, so všetkou duševnou biedou v mnohých štátnych inštitúciách a ich bezútešných budovách, s ubúdajúcimi sociálnymi schopnosťami žiakov vo všetkých týchto vzdelávacích zariadeniach, s telesným a duševným zdravím a chorobnosťou týchto mladých ľudí, s množstvom ľudí, ktorí sú závislí na drogách, a tých, ktorí trpia depresiami, s ich motiváciou a skutočne existujúcimi (alebo skutočne miznúcimi) duševnými silami, s chýbajúcou kreativitou a tvorivou silou. Potom by si možno začali uvedomovať, aká absolútne správna a potrebná je existencia slobodných waldorfských škôl v novom začiatku, v ktorom tieto školy boli a sú. A ako málo opodstatnené a oprávnené je požadovať, aby svoju existenciu zdôvodňovali. V jednotlivostiach je možné o mnohom „diskutovať“ a mnohé zlepšiť, ale dnes večer by

---

<sup>1</sup> Michel Grandt: *Schwartzbuch Waldorf* (Čierna kniha Waldorf), Gutersloh 2008

som chcel hovoriť o niečom podstatnejšom, o niečom osobitom v týchto školách, o ich duchovnom založení a cieľoch. Verím, že sa musí prebudiť a aj sa prebudí nové uvedomenie si cieľov waldorfských škôl a ich absolútnej nutnosti v budúcich rokoch a desaťročiach – bohužiaľ, cez všetky katastrofy a násilnosti ako pred rokmi v Erfurte. Verím, že nakoniec bude pochopené to podstatné vo „vzdelávaní ľudí“ (a tým aj v ľudskej sociálnej schopnosti žiť v mieri). Vzdelávanie je niečo viac než len získavanie vedomostí a adaptácia na to, čo existuje: na učebné plány a stratégie efektivity. Toto „prebudenie sa“ pre úlohu a skutočné ciele pedagogiky by sa mohlo odohrať bez ďalších katastrof. Aby bolo spoločenstvo waldorfských škôl sebavedomé a smerovalo k cieľu, potrebuje využiť súčasnú dobu k aktívnemu jednaniu, k posilneniu a ďalšiemu podstatnému rozvinutiu toho, čo už je vytvorené. Waldorfské školy sú **slobodné školy** a mali by si byť konečne vedomé svojej slobody a svojich zvláštnych úloh, mali by sa dokázať presadiť a ofenzívne vystupovať. Dôležitá je zreteľnosť, aby bolo možné rozoznať skutočnosti, aby človek vedel, o čo sa jedná, čo je to **podstatné**.

Waldorfská škola pod vedením Rudolfa Steinera započala svoju cestu na konci prvej svetovej vojny, na konci jednej stredoeurópskej katastrofy, ktorá bola najväčšia, akú do tých čias tieto krajiny kolektívne prežili a pretrpeli, s ôsmimi miliónmi mŕtvych, dvadsiatimi miliónmi zranených, nekonečným množstvom bezdomovcov a traumatizovaných ľudských duší. Český predseda vlády vtedy povedal, že Európa sa stala „laboratóriom jedného obrovského cintorína“. V tejto spoločenskej situácii a tvárou v tvár neriešeným základným problémom bola založená Waldorfská škola; nie ako idyla a útočisko pre ezoterikov v lepšom postavení – teda ich deti -, ale ako liečebný impulz v plnom význame toho slova. Ako liečebná iniciatíva nielen pre jednotlivé deti, ale pre deti vôbec, ako esencia nádeje budúcej spoločnosti, spoločnosti žijúcej v mieri. Povojnová situácia roku 1919 umožnila Rudolfovi Steinerovi založenie Waldorfskej školy na základe prosby švábskeho podnikateľa, ktorý poznal sociálnu biedu doby. – Áno, **Rudolf Steiner** – o ňom by som chcel v dnešný večer priamo a zásadným spôsobom niečo povedať. Pre mňa je veľmi dôležité, aby som vyjadril niečo z toho, kto bol Rudolf Steiner a čo chcel. Nemôžem súhlasiť s tým, že waldorfskí žiaci opustia waldorfskú školu bez toho, aby mali možnosť sa o Rudolfovi Steinerovi v škole niečo dozvedieť, bez toho, aby boli informovaní o podstate waldorfskej školy a antropozofickej duchovnej vedy. Rodičia na tom často nie sú lepší. Všetky tieto skutočnosti boli na mnohých školách po desaťročia zamlčované, pretože sa nezdalo vhodné byť školou „svetonázorovou“; a tak mladí ľudia opúšťali svoju školu a niečo vedeli o Mahátma Gándhím, Albertovi Schweitzerovi a Albertovi Einsteinovi, ale nič o Rudolfovi Steinerovi. Nepovažujem to za dobrý stav vzdelania a kultúry. Preto chcem v dnešný večer hovoriť o zakladateľovi Waldorfskej školy tak, ako je možné Rudolfa Steinera a duchovné intencie tejto školy vyjadriť, a súčasne chcem popísať aj jej terapeutické a liečebné intencie. Tieto intencie nepatria v osobnom zmysle slova iba Rudolfovi Steinerovi, ale sú s ním silno spojené. Myslím, že sú s ním spojené až doposiaľ. Bol a je obrazom ochranného génia tejto ľudskej pedagogiky, ktorá pozná vývoj človeka a je tomuto vývoju primeraná. Ved' Albert Schweitzer tiež spolupôsobí a bude naďalej spolupôsobiť v „Lambaréne“.

Rudolf Steiner by bol býval rád zriadil a postavil školu už skôr, oveľa skôr než začala 1. svetová vojna, v dobách mieru, v tých dobách, o ktorých hovorí Stephan Zweig ako o „svete včerajška“. V strednej Európe začiatku 20. storočia, v pokojnom mierovom spoločenstve, v prvých dobrých a zabezpečených desaťročiach 20. storočia by bolo dobré založiť waldorfskú školu i z finančných dôvodov, s verejným záujmom a s modelovým charakterom. Rudolf Steiner začal z vlastného podnetu v roku 1906 hovoriť vo vtedajšej Teozofickej

spoločnosti o nutnosti nového spôsobu uchopenia pedagogických tém. Hovoril pred ľuďmi, ktorí žiadne pedagogické otázky nemali, pretože vtedajšia Teozofická spoločnosť bola meštianskym a veľkomeštianskym zhromaždením ľudí, ktorí sa zaujímali o nadzmyslový svet. No a deti predsa prichádzajú z nadzmyslového duchovného sveta do sveta pozemského a chcú a musia sa vyvíjať. Rudolf Steiner hovoril pred teozofmi o tom, že je možná a veľmi nutná pedagogika, ktorá bude primeraná ľudskej bytosti ako bytosti duchovno-fyzickej. Roku 1906 v prednáške o rozvoji dieťaťa povedal: Nemali by byť kladené nároky na dieťa a vytvárané programy vzdelávania a výchovy, ale mala by byť predovšetkým dobre popísaná prirodzenosť dieťaťa. „Z podstaty súčasného človeka už vyplynú hľadiská pre jeho výchovu.“<sup>2</sup>

Už vtedy existovalo množstvo rôznych pedagogických teórií, modelov a experimentov – obzvlášť v laboratórnych podmienkach. Rudolf Steiner neprišiel s nejakým ďalším modelom, ale s požiadavkou na poznanie, na spôsob poznávania a poznávacej praxe: **Svet je poznateľný a tiež deti sa dajú spoznať.** Otázka, kto je to dieťa, nie je otázkou predstavy a modelu, ale otázkou adekvátneho priblíženia sa k danej skutočnosti. Keď môžem poznať, akou bytosťou je deväťročné dieťa v skutočnosti, potom z toho vyvodím pedagogiku pre toto dieťa. Z tohto rozhodujúceho názoru na poznanie vychádza špecifický prístup waldorfskej školy k dieťaťu. V 19. storočí bolo filozoficky vyjadrené, že svet „ako taký“ nie je poznateľný, v najlepšom prípade máme iba rôzne subjektívne predstavy a teórie. Tomu zodpovedali aj rôzne reformné pedagogické koncepcie, pretože keď je niečo teoreticky možné, tak to človek môže tiež vyskúšať: počínajúc množstvom výukovej látky až k zavádzaniu počítačov do materských škôlok. Rudolf Steiner naproti tomu tvrdí, že iba z reálnej náuky o človeku, z poznania o človeku – a predovšetkým z poznania skutočného človeka – je možné vytvoriť pedagogiku, ktorá zodpovedá dieťaťu i budúcnosti. Je to naliehavá kultúrna úloha, ktorá keby nenašla svoje uplatnenie na báze antropozofickej duchovnej vedy, potom by bola takzvaná antropozofia naďalej braná ako náboženská sekta „jednotlivých zvláštnych blúznicov“<sup>10</sup>. Predstavte si, aké by to bolo s antropozofiou bez waldorfských škôl, bez liečebno-pedagogických inštitútov, bez poľnohospodárstva produkujúceho potraviny Deméter<sup>3</sup>, bez lekárskeho praxí, nemocníc a terapeutických zariadení; čo by bolo z tej takzvanej antropozofie? Jedna z mnohých svetonázorových skupín, jedna „zo siekt“ v pozadí, ako raz povedal Rudolf Steiner<sup>4</sup>. Nikoho by nezaujímala, ani pána Zandera, ani znalca siekt písuceho „čierne knihy“. Nebola by miestom verejného porovnávania. Rudolf Steiner bol pripravený, áno, snažil sa o to, aby antropozofia bola uchopená vo svojich kultúrno-sociálnych úlohách. V roku 1906 povedal, že sa jedná o to, aby mohla byť škola „bezprostredne“ uskutočnená<sup>5</sup> – v roku 1906, nie v roku 1919. Ale ľudia, ktorí to počuli, nič neurobili. Rudolf Steiner vydal, čo robil málokedy, svoju pedagogickú prednášku, to znamená, dostal ju stenograficky zapísanú a korigoval ju. A tak vznikol malý spis, ktorý mnohí z vás poznajú: *Výchova dieťaťa z hľadiska duchovnej vedy*<sup>14</sup>. O 15 rokov neskôr povedal Rudolf Steiner v Dornachu, že toto zverejnenie vôbec nebolo prijaté:

---

<sup>2</sup> Rudolf Steiner: *Die Erziehung des Kindes vom Gesichtspunkte der Geisteswissenschaft (Výchova dieťaťa z hľadiska duchovnej vedy)*, In: GA34, Dornach 1987, s.311n. V češtine: *Asociácia wš ČR, Praha 2007; alebo nakl. Baltazar, Praha 1993*

<sup>3</sup> Deméter je medzinárodne uznávanou značkou potravín z produkcie biologicko-dynamického poľnohospodárstva, ktoré vychádza z antropozofických podnetov.

<sup>4</sup> Rudolf Steiner: *Die geistig-seelische Grundkräfte der Erziehungskunst (Základné duchovno-duševné sily waldorfskej pedagogiky)*, GA 305, Dornach 1991, s.156

<sup>5</sup> Rudolf Steiner: *Die Erkenntnis des Ubersinnlichen in unserer Zeit und derer Bedeutung für das heutige Leben (Poznanie nadzmyslového sveta v našej dobe a jeho význam pre dnešný život)*, GA 55, Dornach 1983, s. 133

„Človeka sa stále pýtajú: Malo by byť toto dieťa oblečené do modrého alebo by malo byť v červenom oblečení? Mali by sme tomuto dieťaťu dať žltú prikrývku alebo červenú? Človeka sa stále pýtajú, čo by to-ktoré dieťa malo jesť a tak ďalej; je to pekné úsilie, ale z hľadiska pedagogiky nejde nikam ďaleko.“<sup>6</sup>

V uvedenej práci Rudolf Steiner hovoril okrem iného o vplyve okolitého sveta na dieťa, o zmyslových dojmoch i o farbách, s ktorými dieťa žije, o farbách detských izieb a podobne, čo má význam pre rozvíjajúce sa telo i dušu dieťaťa. Ale čo potom? V mesiacoch a rokoch po publikovaní spisu sa stávalo, že jednotliví rodičia prichádzali a pýtali sa Rudolfa Steinera, čo by bolo to najlepšie pre **ich** dieťa. To pochopiteľne rodičia väčšinou robia, že sa pýtajú na **vlastné** dieťa, na jeho výchovu. Rudolf Steiner, ktorý bol pripravený spolu založiť školu a aj ju metodicky vytvoriť, školu, ktorá ide ďalej než jednotlivé dieťa, ktorá zahŕňa všetky jednotlivé deti, odpovedal rodičom dobromyseľne na všetky ich špeciálne otázky. Viac sa nestalo. Nebol tu žiadny spoločný impulz vôle, nič, čo by prekračovalo jednotlivé dieťa. Idey a hľadiská antropozofie tu boli, ale neboli tu ľudia, ktorí by sa pre ne chceli angažovať. Tak mohol Rudolf Steiner iba veľmi málo pomôcť, pretože si vážil ľudskú slobodu nadovšetko a rešpektoval ju. Musel sa prizerať, ako sa nič nedeje, i keď doba bola vhodná a problémy tlačili. Potom prišli ťažké roky a nakoniec i 1.svetová vojna, v ktorej na to, čo by mohlo vyrásť a bolo liečivé, už nebolo možné ani pomyslieť.

Za to, že vôbec waldorfské školy sú, vďačíme iniciatíve jedného jediného človeka, ktorý sa naučil vidieť núdzu i vo svojej vlastnej rodine: Emil Molt, riaditeľ továrne Waldorf Astória, si vyžiadal túto školu ako školu pre deti svojich zamestnancov. Emil Molt bol priateľom Hermanna Hesseho z doby detstva vo Schwäbisch Gmunde. Bol sirotou od raného detstva: jeho rodičia zomreli a on sa musel ako syn pekára postaviť na vlastné nohy. Poznal Rudolfa Steinera a cenil si antropozofiu. Nie preto, že by mal romantickú túžbu po nadzmyslovom svete alebo po zosnulých – aj keď by k tomu mal dôvod - ale preto, že niečo hľadal a našiel, čo mu v tomto pozemskom svete pomohlo, aby svoje duševné sily, a tým i seba samého, ďalej vzdelával tak, aby v tomto svete obstál. Emil Molt študoval antropozofickú duchovnú vedu, aby našiel pomoc pre svoj vývoj a posilnenie svojich možností myslenia, síl cítenia a kapacity vôle. Molt bol usilovným a pracovitým Švábom a nechcel zostať obchodníkom v podriadenom postavení; prežíval antropozofiu ako niečo obohacujúce, pomáhajúce a podporujúce, niečo veľmi praktické. Rudolf Steiner bol duchovný učiteľ – neučil to, o čom je písané „v čiernych knihách“ waldorfských škôl, ale učil, ako zaobchádzať s vlastnými duševnými silami. Učil ako sebazvedávať a ďalej rozvíjať myslenie, cítenie a vôľu. Kto je pedagóg alebo detský psychiater či psychoterapeut, dokáže závažnosť týchto otázok posúdiť. Ako veľa detí a mladých ľudí dnes trpí nielen ochromenou vôľou a slabosťou motivácie, ale aj následnou neschopnosťou použiť vlastnú silu, postaviť sa za idey, vydržať sústredene pri veci, rozvinúť vytrvalosť, atď. To poznajú nielen pedagógovia, detskí psychiatri a psychoterapeuti zo svojich profesií, to vedia všetci dospelí, pretože všetci vyrástli niekedy v tom 20.storočí a prešli výchovou či ne-výchovou. Je pre nás ťažké tvárou v tvár našej únavy a neschopnosti sa rozhodnúť, rozvinúť silu iniciatívy a konečne robiť to, o čom sme už dlho premýšľali a kam sme smerovali... Ale aby som sa vrátil k Emilovi Moltovi. Ten prežíval antropozofiu, duchovnú vedu Rudolfa Steinera ako pomoc pri výchove duše. Rozhodol sa dôsledne kráčať touto cestou. Mal vo svojom živote úspech, stal sa riaditeľom firmy Waldorf Astoria, významnej továrne na cigarety – možno, že vám to znie príliš

---

<sup>6</sup> Rudolf Steiner: *Der pädagogische Wert der Menschenerkenntnis und der Kulturwert der Pädagogik (Pedagogická hodnota poznania o človeku a kultúrna hodnota pedagogiky)*, GA 310, Dornach 1989, s. 173

historicky a vzdialene od našej témy, a napriek tomu toto zakladajúce gesto patrí k liečebnému impulzu waldorfskej pedagogiky a vyjadruje ho – podľa môjho názoru – veľmi jasne ešte pred otvorením školy. Molt, „otec školy“, prežil na sebe samom a vo vlastnej biografii tvorivú silu antropozofickej duchovnej vedy a chcel z tohto vnútorného impulzu školu založiť. Nie preto, aby učila obsahy teozofie alebo antropozofie, ale aby inštitucionálne zafixovala pedagogickú metódu, ktorá súčasného človeka v jeho duševných silách vychová a posilní, aby s týmito silami mohol pôsobiť vo svete, aby mohol uchopiť vlastný život a sám seba nasadiť tam, kde je to preňho dôležité. Každý sa musí sám rozhodnúť, čo bude nakoniec obsahom jeho života, je to ponechané jednotlivcovi vo sfére jeho slobody, ale človek – taká bola Moltova skúsenosť – je až vtedy naozaj slobodný, keď sám seba pozná a vie so sebou zaobchádzať, keď má schopnosti skutočne vytvoriť a presadiť vlastné idey a ideály. Keď má silu, vzpriamenosť a odvahu, aby sa pre niečo zasadil, slobodu „pre“, nie slobodu „od“... Keď teda človek naplno ovláda svoje individuálne sily. Emil Molt prosil Rudolfa Steinera po svetovej vojne, tvárou v tvár sociálnej a ekonomickej kríze, aby mu pomohol pri založení školy. Pôvodne chcel určitý spôsob večernej školy pre svojich pracovníkov, ktorí hľadajú prácu a pre ktorých už v časoch veľkej nezamestnanosti nie sú miesta. Ľudia, ktorí stratili prácu a majú veľa času, sú v nebezpečenstve, že sa sami stratia. Tak si Molt povedal: „Môžu niečo robiť, najskôr sami pre seba, v zmysle dobrovoľného ďalšieho vzdelávania v rôznych oblastiach, aby doplnili svoje jednostrannosti a deficit; to sa potom môže rozvinúť až do sféry vlastnej osobnosti.“ A tak založil Emil Molt vo svojej továrni na cigarety svoju školu. Ale pracovníci boli unavení a po určitom čase už neprichádzali. Molt si všimol, že je už neskoro – nie podľa hodín, v ktorých vyučovanie bolo, ale z hľadiska biografického. Povedal si: „Ak chceme naozaj pomôcť, do školy musia ísť deti zamestnancov, a nie zamestnanci.“ So súhlasom svojich zamestnancov znova prosil Rudolfa Steinera, aby pomohol pri zriadení školy pre deti. Od začiatku to nebolo privilegované miesto vzdelávania skupiny ľudí, ktorí vďaka svojmu osudu predbiehajú dobu. Aj Rudolf Steiner pochádzal z robotníckeho stavu a pociťoval veľkú lásku a úctu ku všetkým pracujúcim, k tým takpovediac „jednoduchým ľuďom“. Poznal ich biedu a socialistické zmýšľanie, ale poznal aj hranice socializmu. Bol vďačný za výzvu Emila Molta a zamestnancov továrne Waldorf Astória a povedal, že to veľmi rád urobí.

Vo veľmi ťažkej a sociálne nezdravej situácii v roku 1919, vznikla Waldorfská škola v Stuttgarte ako slobodné vzorové zariadenie, nepodriadené štátu ani žiadnej inej moci, iba duchovnému životu. Nezdravá situácia vtedajšej doby bola zreteľná a liečebné vyžarovanie školy bolo od začiatku zdôraznené – mnohé rodiny boli „traumatizované“, vo vojne stratili rodinných príslušníkov; valila sa vlna chrípky a zásobovanie potravinami bolo veľmi zlé. V duchovnom zmysle slova ešte nebola prekonaná vojna, ani to, čo ju spôsobilo. Stále tu boli prítomné myšlienkové formy nacionalizmu a fanatizmu, militarizmu a s nimi spojené emócie, inštrumentalizovanie ľudského života pre štátne účely. Do tejto doby sa deti Waldorf Astorie narodili, v tomto čase rástli. Vojna veľa zničila a nosná perspektíva pre reformu chorého organizmu spoločnosti neexistovala. Sily a problémy, ktoré vojnu vyvolali, tu zostali. V tomto čase – a v žiadnom inom – začala robotnícka škola, „Slobodná waldorfská škola“ v Stuttgarte. Rudolf Steiner našiel vo vtedajšom antropozofickom hnutí dvanásť najschopnejších osobností a z nich vytvoril učiteľské kolégium. Zákony Badenska-Wurtenberska mu v súkromnej škole úplne uvoľňovali ruky, a preto mohol rozvinúť školu na báze novej antropológie, didaktiky a metodiky, na báze antropozofickej duchovnej vedy a v jej ľudských perspektívach, ktoré v množstve spisov a prednášok od začiatku storočia pripravoval. Rudolf Steiner nevyžadoval od učiteľov akademické stupne „bakalár“, „magister“,

nevyžadoval „certifikáty“, ani žiadne ďalšie „prednosti“. Vyzval ich na základe ich ľudských a odborných kvalít. Učiteľské kolégium začínajúcej školy bolo mladé, ale vysoko kvalifikované, s geniálnymi osobnosťami, ktoré Rudolf Steiner poznal a ktoré ďalej vzdelával. Po predložení životopisov kandidátov vtedajšiemu ministerstvu nebol nikto z nich odmietnutý.

Už desaťročie sú zverejnené a v niektorých rodinách tiež známe prvé tri prednáškové kurzy Rudolfa Steinera pre kolégium. Pár týždňov pred otvorením školy boli prednesené a bola v nich vyslovená zvláštna metodika a didaktika z hľadiska antropozofickej antropológie. Už menej je známe, čo povedal Rudolf Steiner učiteľom v predvečer týchto kurzov, vo svojom ďaleko dopredu vidiacom pohľade na prichádzajúci vývoj. V prvom rozhovore o novej škole, krátko po príchode do Stuttgartu zdôraznil učiteľom to, čo očakáva ako odpor: „Politika a politická činnosť bude odteraz pôsobiť tak, aby bolo s ľuďmi jednané ako podľa šablón. Bude sa to skúšať oveľa viac ako doteraz a ľudia budú do týchto šablón zaraďovaní. S ľuďmi bude jednané ako s predmetmi, s ktorými musí byť pohybované ako s bábkami na drôtoch, a bude im vnucované, že to znamená ten mysliteľne najväčší pokrok.“<sup>7</sup>

Pre spútanú ľudskú dušu použil Rudolf Steiner obraz bábkovej, ktorá žije v presvedčení o svojej slobode, no je iba nástrojom. Len o pár rokov neskôr začala systematická výstavba nacionálno-socialistickej organizácie mládeže a „vzdelávacích“ organizácií cestu k totalitnému štátu, ktorý v roku 1933 získal svoju zreteľnú podobu. V auguste 1919 boli poslucháči Rudolfa Steinera veľmi pravdepodobne prekvapení, lebo prišli z vojny, prežili ju a dúfali, že politická dráma už je za nimi. Rudolf Steiner ale povedal, že to podstatné ešte len príde. Maximálne odcudzenie človeka pod rúškom slobody. Aj vy môžete dnes povedať: To už je za nami, vojna a Hitlerov štát, aj totalitný štát NDR so svojimi školami. No opäť sa dnes môžeme pýtať, či „na západe“ je žiadaná, presadzovaná a uskutočňovaná výchova k slobode, k slobodnej ľudskej individualite - či deti a mladí ľudia, áno, či my všetci, nie sme zavesení na iných neviditeľných nitiach, ako jeden faktor HDP. Od najranejšieho detstva sú deti uvádzané do sveta konzumného trhu a očakáva sa, že so svojím detským vozíkom budú mať v supermarketoch maximálnu konzumnú radosť. Deti sú závažným národohospodárskym faktorom - nie sú vychovávané k slobode, ale ku konzumu. Toto je jasný zámer a otázka moci a síl - a tieto manipulatívne mocnosti tu sú. Už to nie sú fašisti v klasických podobách a uniformách. Je ťažké ich osobne uchopiť. Všetci sa smejú, svet je predstavovaný ako priateľský, ale v pozadí pôsobia iné sily.

Vety Rudolfa Steinera z augusta 1919 boli motivované terapeuticky, chceli pomôcť v prekonaní týchto snáh a prispieť k liečeniu. Jasný bol nasledovný: Táto škola chce vytvoriť protiimpulz. Rudolf Steiner ďalej povedal: „Ideme v ústrety tvrdému boju, no musíme tento kultúrny čin vykonať.“

Hovoril o tvrdom boji a o kultúrnom čine; hovoril proti „šablónovitosti“, schematizovaniu a inštrumentalizovaniu ľudí. Nehovoril o žiadnej idyle, o žiadnom útočisku ezoterickej reformnej pedagogiky. Od začiatku bola nová škola pod tlakom. Nie je sa čo čudovať, že sa nepáčila a nepáči ani dnes, ako hovorí mnoho ľudí, učiteľov, rodičov, zástupcov verejnosti a rôznych sprostredkovateľov. Človek má tendenciu, aby sa druhým ľuďom páčil alebo pri najmenšom bol nimi prijímaný a uznaný. Chceme všade vylúčiť možnosť vystaviť sa tlaku. Taký postoj však vedie k mnohým kompromisom. Opačný postoj vyžaduje odvahu a silu. Waldorfská škola nie je školou klasickej opozície a protestu, nie je školou, ktorá by hovorila

---

<sup>7</sup> Rudolf Steiner: *Allgemeine Menschenkunde als Grundlage der Pädagogik (Všeobecná náuka o človeku ako základ pedagogiky, GA 293, Dornach 1992, s.13. V češtine: nakl. Ophelus, 2003.*

„nie“, ale školou, ktorá učí hovoriť „áno“ a radowať sa zo života. Táto radosť je potrebná pre budúcnosť ľudstva, v ktorej základoch leží niečo iné než obraz bábky, ktorý bol popísaný a ktorý znepokojuje slobodných ľudí. Slobodný človek znepokojoval v minulosti, dnes i do budúcnosti. Rudolf Steiner formuloval a zdôrazňoval opak a hovoril o duchovnom boji a nevyhnutnom nasadení – „každý musí od začiatku nasadiť svoju plnú osobnosť“, povedal učiteľom. Rudolf Steiner v žiadnom prípade nezačal s tzv. „štvorčlenným“ ani „sedemčlenným“ človekom, so žiadnou náukou o temperamentoch v „hudobnej výchove“, ale v tomto základom existenčnom tóne a v tomto smere pôsobnosti. Waldorfská škola začala od základu konštruktívne, v našom pluralitnom čase a v pluralitných zákonitostiach, navzdory duchu doby, a je – viac či menej – tu, či to uznávame alebo nie. Dôraz na existenčné podmienky ju tlačí, aby sa bez problémov rozplynula v duchu doby, aby bola menej zreteľná. V roku 1989 po skončení NDR bola vo východonemeckých mestách otázka výchovy opäť veľmi aktuálna a búrlivá. Na prezentácie waldorfskej pedagogiky prichádzalo nespočetné množstvo ľudí – dnes ich na rovnaké miesta príde pár, množstvo, ktoré sa dá ľahko spočítať. V priebehu pár týždňov či mesiacov v roku 1989 bolo všetko bdelé a dôležité – akú výchovu vôbec chceme, k čomu vychovávame alebo inak povedané: Kto je človek? A čo to je „výchova človeka“ a „byť človekom“? Potom prišli zase iné časy – časy vlažnosti, podriadenia sa danému stavu a tomu občiansky i štátne-občiansky zakotvenému, iba nič neopomenúť, ustrašene sa učiť. Ale waldorfská škola začala vo veľmi ťažkom čase v roku 1919 bojovným a intenzívnym spôsobom.

Začala slávnosťou v stuttgartskej mestskej záhradnej sále, ktorej sa zúčastnilo viac než tisíc ľudí. Nová škola sa od začiatku otvorila verejnosti. Nebola a nie je žiadnou skutočne „súkromnou“ školou, ale verejnou školou. V priebehu tejto slávnosti hovoril Rudolf Steiner o zmysle a ciele, o podstate celého podniku. Medzi iným o tejto škole povedal: „Duše učiteľa a žiaka musia byť jednotou. Musia byť spojené podvedomým tajomným putom, ktoré z ducha učiteľa prechádza na ducha dieťaťa, to dáva škole jej sociálny charakter.“<sup>8</sup>

Rudolf Steiner hovoril o pedagogických vzťahoch, o tajomnom spojení medzi dušou učiteľa a dušou dieťaťa. To by malo na začiatku 21. storočia znieť úplne samozrejme, po všetkých tých desaťročiach, v ktorých sa tak veľa jednalo o „vzťah“ učiteľa a žiaka. V roku 1919 to nebolo samozrejmé. Ani dnes to ešte nie je v školách skutočne jasné: ide o pedagogický vzťah, o pedagogiku medzi ja a ty (ak použijeme slová Martina Bubera), o vnútorný priestor medzi ja a ty, medzi učiteľmi a žiakmi, medzi žiakmi a žiakmi i medzi učiteľmi navzájom. Hlavný vzťah, môžeme povedať jadro školy, je vzťah medzi učiteľom a žiakom. Rudolf Steiner o tom vzťahu hovorí ako o „jednote“; to nie je iba fráza, ale je tým vyjadrený základný postoj učiteľa alebo vychovávateľa či nás všetkých: nechať deti duchovne žiť, vzkriesiť ich pravý obraz. Vychovávateľ si musí večer v posteli alebo na stoličke ujasniť, kto to je, tento „synáček“, ktorý ho dnes tak rozčúľil, že narazil na hranice jeho alebo svoje vlastné. Byť „jednotou“ v tomto zmysle slova znamená, že sa človek nepokúša vytvárať si o druhom nejaký obraz: Tak by mal vyzeráť. Naopak, otvorí sa natoľko, aby sa mu ten druhý stal živým. V určitom slovazmysle sa pred ním znova zrodí, prehovorí sám za seba. Vytvárame si vlastne orgán bdelosti a jasnosti pre dieťa, pre ja toho druhého. To dnes neznie neobvykle ani senzačne. Ale škola postavená na tomto potenciálnom liečebnom vnútornom priestore a na vzťahu medzi učiteľom a žiakom, bola v roku 1919 úplne novou.

„Nepotrebuje pedagogiku“, povedal Rudolf Steiner pri slávnostnom otvorení, „ktorá je postavená na experimentálnej psychológii, potrebujeme, aby sa vychovávateľ prebudil

---

<sup>8</sup> Rudolf Steiner in der Waldorfschule (R. Steiner vo Waldorfskej škole), GA 298, Dornach 1980, s. 30

k vnímaniu žijúcej prirodzenosti človeka, vďaka nej spoluprežíva celé dieťa, keď vstúpi s učiteľom do duchovného vzťahu“.

Pozrite sa do dnešných učebníc vývojovej psychológie dieťaťa, ich podstatou sú samé experimenty. Celé generácie kojencov boli skúmané, aby sa objavilo, ako dieťa v prvých týždňoch reaguje, boli skúmané ich vzruchy, predvádzali im fiktívne tváre, ktoré boli pokrivené. Tieto cesty, bez akéhokoľvek vzťahu ku kojencovi, však nič o jeho bytosti nehovoria. Rudolf Steiner dal do vnútorného priestoru ja pedagóga a jeho vytvorenie vzťahu k žiakovi ako existujúcemu a budúcemu človeku. V priebehu slávnosti povedal, že učiteľ musí byť v určitom slozmysle „prorokom“:

„Učiteľ predsa pracuje s tým, čo by malo žiť v budúcich generáciách, nie v minulosti. (...) musí v nás žiť to, čo by až v prichádzajúcich generáciách malo byť prenesené do vonkajšieho života. Musí v nás prorocky pôsobiť spolupatričnosť s prichádzajúcim vývojom ľudstva.“

Je to jednoduchá, i keď zároveň podstatná myšlienka. Výchova mieri do budúcnosti, mieri do času, ktorý vychovávateľ ešte vôbec nepozná a nemôže doň nazrieť. Nároky, ktorým budú deti v budúcnosti vystavené, nie sú totožné s tými v minulosti – v minulosti učiteľa, jeho životného príbehu a jeho horizontu skúseností. Doba a životné skúsenosti sa menia a v našich dňoch sa menia rýchlo a dramaticky. Pedagogika vychováva pre budúcnosť; vychovávateľ ale žije vo veľmi ťažkej situácii: Táto budúcnosť totiž nie je - alebo je len čiastočne – identická s jeho vlastnou minulosťou, s jeho životnými skúsenosťami. Jeho mladosť nie je identická s ich mladosťou, s právami dieťaťa a životnými skutočnosťami, pre ktoré musia v súčasnosti vychovávateľa vychovávať. Oni ale musia vychovávať. A vychovávať znamená pripravovať pre budúcnosť. Preto Rudolf Steiner hovorí:

**„Hlavnou úlohou a hlavným cvičením je zrastať so silami budúcnosti.“**

Učiteľia si musia vytvoriť orgán pre budúcnosť, tým ale **nie je myslené** vychovávať a vzdelávať, aby sa deti prispôbili svetu tak, ako je jeho súčasným „trendom“. Svet, status quo a jeho „trend“ by nemali byť zapisované do detí. Bolo by osudovo neblahé, keby sme vychovávali deti tak, aby sa maximálne prispôbili očakávaniu súčasného sveta. Tým by v budúcnosti bola ochromená ich sila – celá podstatná sila tvorenia, sila nového tvorenia. Súčasne by bolo nesprávne vzdalovať ich svetu. Je dôležité spojiť sa so silami budúcnosti, s budúcim svetom, so svetom, ktorý chce byť. Učiteľia by mali byť ľudia, ktorí vnímajú sily budúcnosti, ktorí si vyvinuli orgán pre to, čo prichádza, i pre to, čo vyžaduje prichádzajúce jednotlivé dieťa, kam smeruje, čo si prináša so sebou ako zvláštne dary a schopnosti, ktoré tu ešte nie sú, a ako môžem dieťaťu pomôcť, aby ich mohlo uskutočniť. V súčasných a prichádzajúcich generáciách detí žije to budúce. S očakávaním, že bude utvorené a s vlastnými silami tvorenia. Učiteľ stojí v pedagogickej situácii: na jednej strane dieťa, ktoré prichádza z duchovného sveta do sveta pozemského so svojou zvláštnou individualitou, a na druhej strane čas medzi prítomnosťou a budúcnosťou, v ktorej toto dieťa bude musieť žiť a pôsobiť.

**„Musíme prorocky vychovávať, musíme vidieť dopredu, aké úlohy bude mať budúca generácia, a je to veľmi vážne, to všetko už vo svete je.“**

To zdôrazňuje Rudolf Steiner v Berlíne krátko po otvorení tamojšej Waldorfskej školy.<sup>9</sup> Rudolf Steiner to myslel vážne – pán Zander to ale vo svojom známom diele o štandarde antropozofie zosmiešnil. Postavil Rudolfa Steinera a učiteľov do stavu prorokov.<sup>10</sup> Je vždy možné veci v ich súvislostiach karikovať a zatemniť, ale vedľa všetkých týchto tieňových hier tu zostáva pedagogická úloha. Je potrebné deti a mladých ľudí pripraviť pre budúcnosť, zachovať ich otvorenosť a spojitosť s tým, čo sa má uskutočniť pre pokrok ľudstva. Uvedená veta Rudolfa Steinera je ako karikatúra obsiahnutá v jednej habilitačnej práci a v referáte, s ktorým sa často "pracuje". Veci je možné prekrútiť a so všetkou aroganciou s nimi manipulovať. Tieto manipulácie a karikovania sú vlastne výrazom veľkej núdze a tlaku. Čo je to výchova? Príprava pre budúcnosť. Príprava detí, ktoré niečo špecifické prinášajú a v ktorých žije vôľa pre budúcnosť. Vôľa, ktorú musíme podporiť a sprevádzať tak, aby si mohla v tomto i v prichádzajúcom čase nájsť svoju cestu.

Čo to má spoločné s liečebným impulzom? Myslím, že veľa. Deti samy napomáhajú, aby sa ich životná úloha uskutočnila. Životnú a osudovú úlohu nemôžeme prehliadnuť, musíme ju vnímať. Musíme umožniť, aby túto individuálnu a osudovú úlohu človek našiel a prežil – toto spoluprežitie je nápomocným, môžeme povedať liečebno-uzdravujúcim činom. Je to veľmi zložitá súhra: životné intencie jednotlivca, jeho bytie v čase a usporiadanie spoločnosti – a v tomto stretnutí pôsobiť, pripravovať a pokúsiť sa vylúčiť, aby človek svoju životnú úlohu vzdal. To je úlohou skutočnej pedagogiky, ktorá rozhodujúcou formou sprevádza a posilňuje človeka. Pedagogika sa musí rozhodným spôsobom k tejto úlohe prihlásiť i napriek jej zložitosti a veľkosti. Musí sa postaviť k individualite dieťaťa a jeho budúcnosti. Pedagogika je tu preto, aby nedopustila, aby svet jednotlivca iba popísal a zaradil. Waldorfská škola neslúži štátu ani ekonomike, slúži budúcemu človeku, aby bol otvorený budúcnosti a mal k nej vzťah. Keď sa to škole podarí, a všade tam, kde sa to podarí, má táto škola úspech a pôsobí ako požehnanie – pre jednotlivca i pre svoju dobu.

Mohli by sme ešte dlho hovoriť o období okolo roku 1919 a cieľoch waldorfskej školy, ale ešte zdôrazním niektoré body, ktoré sú pre mňa dôležité a ktorým treba venovať zvýšenú pozornosť. Na jednej učiteľskej konferencii na konci školského roka povedal Rudolf Steiner vo svojej podstatnej poznámke, že nejde o to, aby sme formulovali nový svet a nový svetový názor a potom založili novú školu. Rudolf Steiner hovoril o materializme a zdôraznil:

„Keď dnes hovoríme o materializme, domnievame sa, že materializmus je zlý svetonázor, ktorý je potrebné prekonať, pretože nie je správny. Také jednoduché to nie je. Človek je bytosťou duševno-duchovnou, ale i telesno-fyzickou. Pokiaľ žijeme medzi narodením a smrťou, telesno-fyzická bytosť je verným obrazom bytosti duševno-duchovnej. Keď budú ľudia tak šosácky preniknutí materialistickými myšlienkami, ako sa to stalo v priebehu 19. storočia, bude to telesno-fyzické stále viac obrazom duševno-duchovného a bude samo žiť v materialistickom impulze. Nie je nič zlé na tom, keď človek povie, že mozog myslí – je to správne. Avšak vďaka pevne zakotvenému materializmu nebudú ľudia iba zle myslieť o duševných a duchovných telách, ale budú i materiálne myslieť a cítiť; to znamená, že materializmus spôsobí, že sa ľudia stanú mysliacimi automatmi, že človek bude telesno-

---

<sup>9</sup> Rudolf Steiner: *Der innere Aspekt des sozialen Rätsels (Vnútorne aspekty sociálnej otázky)*, GA 193, Dornach 1989, s. 117

<sup>10</sup> „Učiteľ sa u Steinera stáva "prorokom". (...) Je ezoterným zasvätencom, ktorý na základe poznania vychováva a vzdeláva dieťa v skrytých tajomstvách (...).“ (Helmut Zander: *Antroposophie in Deutschland (Antropozofia v Nemecku)*, zv.2, Göttingen 2007, s. 1418). Pozn.prekl.: Dnes by zrejme R.Steiner povedal „prognostický“ miesto „prorocký“; prognostik je na rozdiel od proroka dnešnému svetu známy.

fyzickou bytosťou, ktorá myslí, cíti a chce. Ale úlohou antropozofie nie je na miesto falošného svetonázoru postaviť správny, to je iba teoretická požiadavka. Podstata antropozofie je dnes uspôsobená tak, že sa snaží nielen o iné myšlienky, ale tiež o činy: To duchovno-duševné opäť vytrhnúť z telesno-fyzického a ľudí povzniesť do sféry duševno-duchovného, aby neboli mysliacimi, cítiacimi a prežívajúcimi automatmi. Ľudstvo dnes stojí v nebezpečenstve, že to duševno-duchovné stratí. (...) Žijeme v čase, keď sú ľudia v nebezpečenstve, že vďaka materialistickému impulzu stratia dušu. To je veľmi vážna vec. Stojíme tvárou v tvár tejto skutočnosti. Táto skutočnosť by mala byť dnes ešte tajomstvom, no bude stále viac a viac zjavné a pre nás bude z neho veľmi ťažké pôsobiť.“<sup>11</sup>

V poznámke na tej istej konferencii ďalej povedal: „Tí, ktorí sami seba učinia materialistickými, tí stratia dušu, takže civilizácia sa stane materialistickou. Týchto ľudí by bolo možné ešte dnes zachrániť, keby to, čo tu máme ako ducha waldorfskej školy, mohlo byť rozšírené do sveta.“

I tieto veľmi interné výpovede Rudolfa Steinera môžu byť nenávisťne použité, napriek tomu tu existuje problém, ktorý popísal. Stále stúpajúce a uprednostňované smerovanie k telesnosti, oslabenie duševno-duchovného človeka, žiadostivosť po inkarnácii do telesnosti. Fyzická telesnosť je od počiatku uprednostňovaná, od supermarketu až po počítačové programy v materských školách. Je to veľmi vážna situácia, ako popísal Rudolf Steiner materializmus, pretože na jej konci myslí naozaj mozog a človek stráca dušu. Môžeme povedať, že je to nezmysel, duša nemôže byť stratená. A napriek tomu prežívame na sebe samých, ako je naša duševno-duchovná bytosť oslabovaná, ako je akoby absorbovaná tým telesným, tiažou a pádom. Zmysel waldorfských škôl je posilniť a uprednostniť duševno-duchovné sily dieťaťa. Waldorfské školy nie sú žiadnou rezerváciou pre malú skupinu ľudí, ale rozhodujúcou otázkou kultúry pre celú ďalšiu budúcnosť. Ak budeme to duševno-duchovné chcieť, potom bude individualita uprednostnená. Inak sa bude snažiť kultúra, lepšie povedané ne-kultúra – v ktorej sú ľudia chápaní ako telesné bytosti, v perfektnom telesnom svete s telesnou kultúrou, kde voľný čas a šport tvoria najvyššie body ich záujmu, pričom hospodársko-technický priebeh takéhoto života čo najmenej narúšajú – napríklad **maximálne odsunúť vytvorenie kognitívnej inteligencie**. Nieкто môže povedať, že je to prehnané a jednostranné, že máme dnes veľa kultúrnych predstavení, nové knihy, hudbu a najrôznejšie médiá. Avšak je základnou otázkou pedagogiky, k čomu a koho vychováva a vzdeláva.

Waldorfská pedagogika nie je v žiadnom prípade telesnosti nepriateľská – práve naopak. Pretože sa duševno-duchovná bytosť človeka chce inkarnovať, hľadá cestu do telesnosti, chce sa stelesniť. Zrodenie dieťaťa v pozemskom svete je vyjadrením tejto skutočnosti, je to základná danosť a podstatné gesto. Dieťa sa inkarnuje, rodí sa v tele, inkarnuje sa zhora nadol – „od hlavy až k nohám“. V matkinom tele je dieťa spočiatku predovšetkým hlavou a aj po narodení najprv dozrieva jeho zmyslovo-nervová organizácia. Kojenec sa rozhliada zo svojho stola, kde ho prebaľujeme, jeho oči dosahujú konvergenciu, osi uhlu pohľadu sú vytvorené, i keď jeho údy sú ešte v chaotických pohyboch. Rudolf Steiner hovorí o „zrelosti zmyslov“ v prvom sedemročí, kedy vo vývoji dieťaťa prevláda nervovo-zmyslový systém. Potom v polovici detstva prichádza „zrelosť dychu“; je to čas harmónie prenikajúcej až do telesnej postavy a do pohybov, v ktorých sa prejavuje nádherný vzťah medzi krvou a dýchaním, ktoré sa dostanú do harmonického rytmu. Potom nasleduje „zrelosť pozemská“,

---

<sup>11</sup> Rudolf Steiner: *Konferenzen mit den Lehrern der Freien Waldorfschule 1919 bis 1924 (Konferencie s učiteľmi Slobodnej waldorfskej školy v rokoch 1919 až 1924)*. Zv.1, GA 300a, Dornach 1995 (2.vyd.), 163n.

vtrhnutie do pozemskosti v puberte so všetkými následkami. „Nehovorte“, vraví Rudolf Steiner, „*to si mohlo moje dieťa odpustiť*, pretože potom ste veľkým nepriateľom jeho vývoja.“ „Pozemská zrelosť“ je potrebný tretí krok inkarnácie, krok k tomu, aby sa človek stal pozemšťanom zodpovedným za vlastný osud a osud pozemského sveta a jeho síl. Tak deti rastú, v určitom slovazmysle „od hlavy k nohám“. Chcú a majú vstúpiť do telesnosti, môžu a chcú sa v telesnosti uskutočniť, aby sa v telesnosti spojili so svojím okolím, so súčasným svetom. No cesta do telesnosti nie je jednoduchá, duša a telo sú rôznej podstaty: „V skutočnosti nie sme jednotou“, hovorí básnik Rilke. Duša a telo majú iný pôvod a iný svet síl. V starých duchovných, vysoko vyvinutých kultúrach, uviedol raz Rudolf Steiner, žila vo vedomí ľudí blízkosť medzi výchovou a uzdravovaním. Tieto kultúry vedeli, že vstup duše do tela je potenciálny proces ochorenia. A súčasne je toto stretnutie zmysluplné a žiaduce. Duša túži v duchovnom svete po tele, hovorí Tomáš Akvinský, pretože ho veľmi potrebuje. Iba v ňom môže zberať na Zemi svoje biografické skúsenosti. A telo túži po duši – je to teda hľadaný a chcený vzájomný vzťah, a i tak to nie je jednoduché. U dieťaťa, lepšie povedané u individuality, tu je teda vôľa inkarnovať sa. Nie je to žiadny neslobodný alebo vynútený vstup do toho „zlého“ sveta - dieťa túto inkarnáciu hľadá. A pozemský svet tiež nie je zlý. Je zložitý iba stretnutie rôznych silových sfér, hovorí Rudolf Steiner, a preto v starých dobách bola každá výchova chápaná ako liečenie. Popisovali oduševnený ľudský organizmus a vedeli, že má pretrvávajúcu tendenciu sám seba uviesť do choroby; ale vedeli tiež, že vďaka výchove a vzdelávaniu sa môže a musí stále uzdravovať. Keď sa človek opäť prenikne týmto vedomím, povedal Rudolf Steiner v jednej prednáške, potom je v určitom slovazmysle každý učiteľ lekárom svojich detí. A to je neuveriteľne správne, pomáhajúce a vedie to ďalej do budúcnosti. Vôbec nejde o to, aby sme čo najskôr rozpoznali stavy choroby alebo chorobu samú, ale aby sme poznali proces inkarnácie, pretože prejsť prvým sedemročím je proces, ktorý musíme doprevádzať z hľadiska hľadania individuálnej rovnováhy, ktorá by sa mala v dieťati vytvoriť. Deti potrebujú sprevádzanie, hovorí Rudolf Steiner, a potrebujú výchovu, ktorá uzdravuje takzvané „normálne deti“; a toto uzdravovanie je iba špecializáciou pre tzv. „abnormálne deti“, pretože každá výchova je liečenie v zdraví.

Rudolf Steiner ďalej hovorí, že úspech waldorfskej pedagogiky môžeme merať dosiahnutou „životnou silou“. Životná sila je konečným cieľom tejto školy, nie obsahy vzdelávania a kvalifikácia. Ale čo to je tá životná sila? Rudolf Steiner nehovorí o biologickej sile, ale o sile inkarnovanej individuality. Tá obsahuje i schopnosť mať odvahu a nádej. Mladí ľudia na konci školskej dochádzky opúšťajú waldorfskú školu s dôverou, že svoju budúcnosť zvládnu, že sú schopní žiť svoj život. Som v sebe a v tomto svete, som v sebe pre tento svet. To tiež znamená: Mám ideály, uskutočniteľné ciele, vlastný jedinečný spôsob a smer, ktorým kráčam do budúcnosti. Mám „životnú silu“. Vo svojich pedagogických prednáškach pre mladých povedal Rudolf Steiner, že ideály – idey s charakterom vôle – sú brnením mladého duševného tela, ktoré mu dávajú možnosť sebaovládania a vzpriameného postoja. Vieme, že súčasná kultúra nemá príliš veľa čo ponúknuť mladým ľuďom ako ideály. Ešte pred 30 až 40 rokmi to bolo inak, v politickom i ekologickom zmysle slova – bol čas novej orientácie, sociálnych utópií, nových aktivít a veľkého nasadenia. Či to všetko bolo požehnaním a či to mohlo viesť ďalej, o tom nechcem diskutovať, ale mladí ľudia mali vtedy pocit zlomu. Chceli sa snažiť o dobro. Inak povedané: Je ťažké žiť bez týchto pocitov a prežiť, je ťažké zostať zdravým bez ideálov, bez individualizovaných ideí, ktoré chceme presadiť. Vidíme to na stúpajúcom počte drogovovo závislých ľudí, na počte depresí a samovrážd v celej psychiatrickej a psychoterapeutickej oblasti práce s mladými ľuďmi. To, čo mal

Rudolf Steiner na mysli pod pojmom „životná sila“, je sila individuality, reálna a veľmi konkrétna „sila prežitia“ – a súvisí s terapeutickou úlohou pedagogiky. Jednotlivec nemusí príliš rozmýšľať a váhať, môže svoje ideály inkarnovať tak, že sa vo svojej telesnosti so svojimi ideálmi presadí tým, že vstúpi do sveta a je schopný ho spoluvytvárať.

Waldorfská škola je školou, ktorá to chce dosiahnuť a mala by to dosiahnuť nielen v spoločenských vedách, v „etike“ alebo „náboženstve“, ale vo všetkých svojich predmetoch. Rudolf Steiner na jednej učiteľskej konferencii povedal, že *eurytmia* sa deti učia lepšie myslieť a cítiť, takže práve eurytmia patrí do tohto kontextu. Eurytmia bola podľa Rudolfa Steinera esenciou waldorfskej školy a bola povinná. Okolo eurytmie bolo od začiatku veľa diskusií. Nie všetci ju chceli a nie všetci antropozofovia ju brali vážne. Ale Rudolf Steiner povedal, že bez eurytmie to v tejto škole nejde, a keď žiak nechce robiť *eurytmia*, alebo ju nechcú jeho rodičia, potom musí odísť do inej školy. Eurytmia bola a je to podstatné v terapeutickom kontexte waldorfskej školy. Pomáha deťom, aby sa v tele zabývali a ďalej mohli rozvíjať svoju individualitu. *Eurytmia* patrí k esencii waldorfskej školy, i keď tieto školy nie sú a nebudú školami eurytmickými. Učia „lepšie myslieť a cítiť“. Ako je možné, aby eurytmia učila lepšie myslieť a cítiť? Umožňuje ďalekosiahle zaobchádzanie s nástrojom vlastného tela, vynáša hudobné vlohy zo zdanlivo „nemuzikálnych“ detí, prebúda „najkrajšie telesné afinity“, pretože vyžaduje oduševnený pohyb, a tým podporuje celý proces inkarnácie. Ale toto nie je prednáška o eurytmii, ani o hygienicky pôsobiacej eurytmii. Iba poukazujem na to, v akej súvislosti patrí eurytmia k ostatným predmetom v škole. Rudolf Steiner povedal: Tu v škole nemáme predmety, ktoré sa musia odučiť a odskúšať, ale pri každom predmete sa musíme pýtať, čo prináša tento predmet k tomu aby sa myslenie, cítenie a vôľa mohli správne rozvinúť? Nejde o to, že učíme matematiku, pretože by matematika mala byť učená, ale pretože dieťa vďaka matematike zvláštnym spôsobom rozvíja svoju dušu. Teda cieľom nie je matematika, ale dieťa. Ako každý iný predmet je matematika pomocným prostriedkom, ktorý vedie dieťa k tomu, aby bolo zdravé. Matematika teda nie je cieľom sama o seba, je cenná rovnako ako zemepis alebo francúzština. Ide o skutočné vzdelávanie, vzdelávanie človeka, ako sa skôr hovorilo: o vzdelávanie „k plnému ľudskému bytiu“<sup>12</sup>, a nie o sprostredkovávanie vedomostí a vedenia ako takého.

V plnej úcte k ľudskej individualite a v úcte pred tajomstvom toho druhého je dieťaťu vo waldorfskej škole poskytovaná táto pomoc byť človekom. Opakovane Rudolf Steiner hovoril o tom, že úlohou waldorfského učiteľa nie je vychovávať žiakov tak, ako si učiteľ myslí, že by bolo najlepšie. Všetci poznáme toto pokušenie, toto nebezpečenstvo – otec sa snaží synovi vnútiť povolanie, ktoré by sám bol býval rád robil a podobne. Deti sú ale iné ako rodičia, väčšinou i geniálnejšie. Často Rudolf Steiner s humorom upozorňoval, ako by to vyzeralo, keby v prvej lavici sedel pred učiteľom „mladý Schiller“ a učiteľ by mal za úlohu z neho vychovať „mladého Schillera“ na svojej úrovni. Učitelia nemusia byť všetci géniovia a vôbec nemajú úlohu vychovávať k veľkosti „ja“ dieťaťa, alebo toto „ja“ vôbec vychovávať. Učiteľa sa jásťvo dieťaťa – či už veľmi alebo „normálne“ nadaného – v určitom zmysle vôbec netýka. Výchova k slobode, starostlivosť a povzbudzovanie ľudskej individuality nie je žiadnou výchovou jásťva:

„Bolo by samozrejme úplne zlé, keby chcel učiteľ svoju vlastnú individualitu, svoje sympatie a antipatie dieťaťu naočkovať, keby chcel dieťaťu predviesť, čo sám pokladá za správne a žiaduce. Potom by bolo dieťa zadržané na úrovni učiteľa. To nesmieme v žiadnom prípade robiť. Môže nám mimoriadne pomôcť, keď si meditujuúc uvedomíme, že celá výchova nemá

---

<sup>12</sup> V originále: *Menschenwerdung*

nič spoločné so skutočnou individualitou človeka. Úlohou vychovávateľa či učiteľa je v podstate to, aby sme s úctou stáli pred individualitou človeka a ponúkli jej možnosť, aby nasledovala svoje individuálne zákony vývoja; a my iba odstraňujeme fyzicko-telesné a telesno-duševné prekážky na tejto ceste. Sme povolaní iba k tomu, aby sme tieto fyzicko-telesné a telesno-duševné prekážky odstránili a nechali individualitu slobodne sa rozvíňať.“<sup>13</sup>

Týmto spôsobom určil Rudolf Steiner špecifickú úlohu pedagogiky, no i jej hranice. Ide o to, „odstrániť“ problémy vývoja. To môže napríklad znamenať: Dieťa má silný, ale jednostranný temperament, takže je potrebné mu pomôcť, aby jeho jástvo netrpelo týmto temperamentom. Tento temperament je mocnou telesno-duševnou silou, ktorá súčasne môže byť „vývojovým problémom“ – ale dieťa nesmie byť týmto temperamentom pohltené. Temperament dieťaťa je blízky jeho telesnosti, preto musíme deťom pomôcť naučiť ich s vlastným temperamentom pracovať, aby svoje vývojové a životné úlohy nepremeškali. Dieťa môže byť také nepokojné, že sa ponáhľa od dojmu k dojmu a prehliadne to podstatné. Minie to, čo je preň samé biograficky podstatné, možno nejakého dôležitého človeka, dôležité stretnutie, dôležitý zážitok v prírode, pretože už je pri ďalšom dojme. Vezmime to ako príklad, na ktorom môžeme pochopiť, o čo sa tu pedagogicky jedná. Skúsenosti a stretnutia, ktoré človek hľadá, ktoré hľadá už ako dieťa, patria do sféry jeho jástva a jeho individuality. Pre túto individualitu neexistujú vždy potrebné telesno-duševné podmienky a predpoklady, ktoré táto individualita, hľadajúca jástvo, nájde vo svojom tele, vo svojich telesno-duševných sklonoch. Tie získala napríklad na základe rodinnej dedičnosti, teda na základe prijatej konštitúcie. Môže to byť istá ťažoba v telesnosti i duševnosti, ktorá každú aktivitu sťažuje tým, že dieťa z pohovky – a od televízie – takmer nevstane, a tak minie to podstatné. Tu sa musí pomôcť pedagogicky, aby sa mohla individualita slobodne rozvíňať. Koho dieťa alebo dospievajúci stretne, čo bude preňho individuálne podstatné, to spozná učiteľ len veľmi obmedzene. Učiteľ – zvlášť waldorfský učiteľ – napriek svojej významnej pozícii nie je žiadnym „prorokom“ priateľstva, manželstva alebo povolania vo vizionárskom alebo v plnom slova zmysle. Nie je to jeho úlohou, ani to nie je v jeho kompetencii, aby premietal do dieťaťa vlastné ciele, ideály a prania. Zásadné rozhodnutie musí nakoniec urobiť človek sám vo svojej individualite. Slovan Rudolf Steiner:

„Tá najvnútornejšia individualita človeka sa vychováva stále sama, vychováva sa tým, čo vníma zo svojho okolia, čo prijíma so sympatiou svojím životom a situáciami, do ktorých je postavená. Učiteľ alebo vychovávateľ môže iba nepriamo pôsobiť tým, že telesnosť a duševnosť človeka vychováva tak, aby mal človek vzhľadom k charakteru svojej výchovy v neskoršom živote čo najmenej možných prekážok a obmedzení vo svojej telesnosti, vo svojom temperamente a vo svojich emóciách.“<sup>14</sup>

Mám pocit, že je to výstižný a rozhodujúci popis základov therapeutickej pedagogiky. Vyjadruje to, čím by sa táto pedagogika mala zaoberať a kde nemá čo hľadať – pretože to nie je jej oblasť. Je to skutočná „výchova k slobode“, situácia, kedy človek druhému pomôže, aby našiel svoje ja, uchopil toto ja spoločne s telom a s okolím tak, že jednotlivec môže robiť, čo robiť musí, zo svojho individuálneho slobodného rozhodnutia.

---

<sup>13</sup> Rudolf Steiner: *Erziehung und Unterricht aus Menschenerkenntnis. (Výchova a vyučovanie vychádzajúce z poznania človeka).* GA 302a, Dornach 1993 (4.vyd.), s.88

<sup>14</sup> Rudolf Steiner: *Erziehungs- und Unterrichtsmethoden auf antroposophischer Grundlage (Metódy výchovy a vyučovania na antropozofickom základe).* GA 304, Dornach 1979, s. 194

Súčasne je veľmi potrebné, aby sme vyvinuli dôveru – dôveru k tomu, že dieťa i mladý človek nakoniec nájdu svoju cestu, svoju vlastnú cestu v tomto svete, ktorý sa nám často zdá priepastne ťažký a plný nebezpečenstva. Dôveru k tomu, že deti svoju cestu hľadajú a nájdu, uskutočnia svoje nevyhnutné a ďalekosiahle stretnutia. Ide o to, aby v nás nebolo príliš veľa vychovávateľskej úzkosti, že sa deti stanú iba obeťami počítačového alebo konzumného sveta, či nejakého iného sveta. Človek by mal dôverovať, že na úrovni jástva v deťoch žije niečo intencionálne, že svoje životné stretnutia, ale zároveň i svoje životné ciele, budú hľadať a nájdu – my sme ale v popredí, aby sme ich vychovali k tomu, aby svoje „vývojové problémy“ prekonali alebo prinajmenšom oslabili. Toto je, podľa môjho názoru, ďalekosiahly terapeutický prvok waldorfskej školy.

Bez toho, aby som bol „historický“ v pravom slova zmysle, rád by som teraz ešte poveroval o niečom z reality stuttgartskej Waldorfskej školy v jej prvých rokoch pod vedením Rudolfa Steinera. Ak si uvedomíme základné prvky, základné myšlienky alebo základné intencie tejto školy, potom to nie je nič minulé, ale prináša to podnety do budúcnosti. Tieto impulzy budúcnosti patria ako čisté intencie „slnecnej sféry“ naozaj do budúceho sveta, do ktorého sa vžívame, a ktorý máme uskutočňovať **tu a teraz**.

To, čo Rudolf Steiner od začiatku zdôrazňoval ako základný vzťah k deťom, sa stalo od prvého školského dňa skutočnosťou. Začalo to jednoduchými, no podstatnými prvkami. Na učiteľskej konferencii odpovedal Rudolf Steiner na jednu otázku veľmi jasne:

„Ako učitelia nebudete mať triedne knihy, do ktorých by ste zapisovali mená neprítomných detí. V okamihu, keď neprítomné deti zapisujete, nie ste svojím vedomím pri deťoch – kontakt je pretrhnutý.“

Ja sám ako žiak „štátnej školy“, gymnázia Roberta Boscha vo Wendlingene<sup>15</sup> vidím v spomienke môjho učiteľa vpredu za jeho pultom, s jeho zošitmi a knihami. Ale *sú i iní* učitelia, so svojimi projektormi a fóliami, spätnými projektormi a všetkým tým, čo stojí medzi vami - žiakmi a nami - učiteľmi. Takí žijú a pôsobia iba obmedzene vo vnútornom priestore vzťahu ty a ja. Prítomnosť prítomných je vedomá iba občas a podmienne. Prečo chcete triednu knihu?, pýtal sa Rudolf Steiner v Stuttgarte. Veď si predsa všimnete, že dieťa chýba a môžete si to potom zapísať v zborovni. „To najdôležitejšie je, aby ste mali stály kontakt, aby učiteľ vytvoril so svojimi žiakmi skutočnú jednotu“, povedal na konferencii.

Učitelia by tak mali „študovať“ okamžité možnosti, naladenie detí:

„...ale pýtať sa sám seba, čo môžu deti vzhľadom na svoje možnosti dosiahnuť. Nepredstavovať si, že deti musia dosiahnuť to a to. Pracovať úplne z potrieb dieťaťa. Každé dieťa je zaujímavé.“

Od začiatku postavil Rudolf Steiner ako základ Waldorfskej školy bezprostrednú pozornosť voči dieťaťu, fenomenálne sprítomnenie jeho bytosti v poznávajúcej nezištnosti. Ak sa stane antropozofia teóriou, vzorcom vnímania, zdôrazňovanou schémou, potom môže – ako „teória“ alebo „model“ – pokrútiť vlastný a slobodný pohľad na stretnutie človeka s človekom a stať sa prekrútenou predstavou takéhoto stretnutia. Antropozofia nie je vo svojej vlastnej podstate žiadnym „modelom“; je otvorená a umožňuje vývoj a uchopenie všetkými orgánmi vnímania, pomáha, aby sme dieťa prežili hlbšie, so skutočným záujmom, aby sme prežili skutočnú esenciu „vzťahu medzi ľuďmi“<sup>16</sup>, esenciu skutočného bytia

<sup>15</sup> V originále: *Wendlingen am Neckar*

<sup>16</sup> V originále: *interesse (záujem)*

v medzipriestore ja a ty. **„Pri práci vychádzať plne z dieťaťa“**. Na inom mieste, tiež na jednej konferencii v prvom školskom roku, povedal Rudolf Steiner učiteľom: „Ak človek vysloví požiadavky, ako by dieťa malo vyzeráť, tak je možné ho ľahko definovať. Ale aby človek mohol dieťa psychologicky spoznať také, aké je v skutočnosti, musí prejsť ťažkým štúdiom. Myslím si, že je po prvom roku podstatné, aby sme o tom hovorili: aby sme sa učili deťom rozumieť. Nemusíme sa rozhodnúť, že dieťa musí byť také alebo onaké, musíme pracovať z pravej bytosti dieťaťa.“

Deti, ktoré prišli do waldorfskej školy, vôbec neboli všetky „jednoduché“, ako sa dnes hovorí. Práve naopak, mnoho ich bolo „problematických“. V podstate veľa zamestnancov waldorfskej školy nechalo svoje deti v starých školách, pokiaľ sa im tam dobre darilo, prechádzali a neprepadali. Prečo niečo meniť, keď to nie je problematické. Prečo niečo nové, neznáme skúšať, keď nemáme žiadne problémy v tom starom? Nechali svoje deti tam, kde boli, i keď pán Molt chcel poplatok za waldorfskú školu za nich zaplatiť. Nemálo detí, ktoré nakoniec boli prijaté do novej školy, malo problémy na svojich starých školách. Waldorfská škola bola od prvého okamihu úplne zaplnená deťmi, ktoré boli vo svojich starých školách v určitom zmysle problematické, z hľadiska výkonu či správania alebo oboch. Mnohí rodičia boli veľmi zamestnaní, potrebovali dva príjmy, aby vyšli s peniazmi. A deti boli často ponechané na ulici samé na seba. V roku 1919 boli ulice a uličky Stuttgartu ešte iné ako dnes, pokojnejšie, no už vtedy to bolo veľké mesto s mnohými sociálnymi problémami i neporiadkom. Neboli to žiadne idylické roky – a Rudolf Steiner nechcel založiť žiadny „dedinský školský domov“, ale chcel prispieť k riešeniu sociálnej otázky. Krátko po otvorení školy vyslovil požiadavku na zriadenie pomocnej triedy pre tých žiakov, ktorí počas hlavného vyučovania nestačili alebo potrebovali zvláštny prístup z hľadiska intelektuálneho alebo morálneho. Tieto deti však mali byť a zostať súčasťou školy a denne sa zúčastňovať pomocného vyučovania, aby sa mohli vrátiť späť do svojej triedy, kam patria. Od roku 1921 bol Dr. Karl Schubert neprekonateľným vedúcim pomocnej triedy. Vynikajúci človek, ktorý – podľa Rudolfa Steinera – stál za „skutočnosťou a pravdou waldorfskej školy ako celku“ a jeho činnosť bola pre ňu požehnaním. Chcel by som ešte zdôrazniť to podstatné z hľadiska terapeutickkej pedagogiky: Karl Schubert ako vedúci pomocnej triedy stál úplne „v pravde waldorfskej školy ako celku“.<sup>17</sup> Iste viete, že Rudolf Steiner podporoval založenie liečebno-pedagogického inštitútu na základe antropozofického poznania – miesta, kde deti s veľkými „ťažkosťami“ a životnými problémami môžu nájsť terapiu. Rudolf Steiner hovoril o deťoch, ktoré vyžadujú zvláštnu „duševnú starostlivosť“.<sup>18</sup> Vítal založenie takého životného spoločenstva, v ktorom mohli nájsť nevyhnutnú starostlivosť a podporu. Je ale veľmi dôležité vedieť, že liečebná pedagogika bola od začiatku tiež integrálnou súčasťou stuttgartskej Waldorfskej školy, že boli v škole vychovávané a podporované deti, ktoré nepotrebovali žiadne špecifické životné alebo terapeutické podmienky, ale napriek tomu mali problémy s vlastným vývojom, či už z hľadiska konštitucionálnych problémov alebo chorôb. Aj tzv. „slabšie“ deti sa mali zúčastňovať sociálneho života ako súčasť spoločenstva školy, boli úplne integrované podľa svojho veku, v plne kresťanskom zmysle slova: „Čokoľvek ste urobili jednému z týchto najmenších, mne ste urobili.“ (Matúš 25, 46). Karl Schubert spravádzal svojich chránencov, medzi nimi i deti s Downovým syndrómom, v priebehu celého času národného socializmu a – ani jednému dieťaťu nebol skrivený vlas na hlave. V ktorej z „čiernych kníh o waldorfe“ je niečo napísané o Karlovi Schubertovi a jeho pedagogicko-

<sup>17</sup> Vid' pozn.27, zv.3, GA 300c, s. 90

<sup>18</sup> V originále: von Seelenpflege-bedürftigen Kindern

terapeutické práci? On stál a stále stojí, i keď sa veľa zmenilo, „v pravde waldorfskej školy“ ako takej.

Učiteľské kolégium si veľmi vážilo Karla Schuberta, napriek tomu však triedni učitelia neradi dávali svojich chránencov, ktorí potrebovali pomoc, ráno na dve hodiny preč. Rudolfa Steinera často pri tomto rozhodovaní žiadali o radu, deti poznal alebo ich poznával. Caroline von Heydebrand, jedna z najlepších učiteliek, ktorá pôsobila vo Waldorfskej škole od jej počiatku, píše:

„Často sme sa hanbili, keď sme problémové deti, s ktorými sme nič nedokázali, viedli k doktorovi Steinerovi. Sama som to zažila, keď som mu priviedla jedného chlapca, ktorého som považovala za hlúpeho a nenadaného, s ktorým som si nevedela dať rady. Často som premýšľala o tom, že ten chlapec musí ísť do pomocnej triedy, i keď sa mi ho nechcelo dať preč. Priviedla som ho k Rudolfovi Steinerovi a bolo úžasné prežiť, čo som už mohla pozorovať i za jeho prítomnosti v triede: deti sa v jeho prítomnosti prebudili a naozaj boli oveľa šikovnejšie. Keď sa Dr. Steiner na niečo spýtal, začali oči detí žiariť. Aj hlúpe oči tohto chlapca začali žiariť. Pozeral sa radostne a nenútené na Rudolfa Steinera a na každú otázku, ktorú mu Rudolf Steiner dal, vedel odpovedať. Dr. Steiner sa na mňa obrátil na konci skúšky a iba povedal: „Zdá sa mi, že je to veľmi bdely chlapec.“ S radosťou a určitým zahanbením som si dieťa opäť odvieďa.“<sup>19</sup>

Kritici waldorfskej školy by tu hovorili o magickom vplyve Rudolfa Steinera a svoje posudky by zameriavali na spôsoby okultnej mágie. V skutočnosti ide o prebúdžajúce stretnutie, môžeme povedať o dialóg vo vnútornom priestore medzi ja a ty, ktorý všetci dôverne poznáme. Všetci z vlastnej skúsenosti poznáme, že sú ľudské stretnutia, ktoré nám umožňujú byť lepšími ako obyčajne. Prítomnosť toho druhého nás prebúdza a viac než hocikedy inokedy sme schopní nápadov, akoby sme získali prístup k tomu najlepšiemu, čo v našej bytosti je. Naopak, iní ľudia na nás pôsobia ochromujúcim spôsobom, ponížujú nás ešte nižšie, než sme, vyvolávajú v nás strach, hanblivosť a hlúposť. Deti alebo mladí ľudia boli pri stretnutí s Rudolfom Steinerom ako onen prebudený chlapec, ktorý bol bdely, vyrástol nad svoju starú úroveň a v tomto stretnutí sa uskutočnilo niečo, čo v ňom do tej doby driemalo. Na učiteľských konferenciách, kde sa hovorilo o mnohých problémových deťoch, používal Rudolf Steiner opakované slová „uvoľniť zátka“<sup>39</sup> : áno, u toho alebo onoho dieťaťa bola naozaj „uvoľnená zátka“, povedal Rudolf Steiner svojim termínom prezrádzajúcim jeho rakúsky pôvod. Nebolo to len také hocijaké očakávanie v zmysle „to pôjde“, ale vo svojich požiadavkách nadviazal na určitý druh predpokladov vyplývajúcich z hlavného vyučovania alebo z jednotlivých predmetov, prípadne z toho, čo sa dialo v pomocnej triede. Základom každej takejto požiadavky je ale takýto prebúdžajúci vzťah. Vzťah ako taký vôbec. Vzťah prebúdžajúci skutočnú bytosť dieťaťa tým, že ju rozpoznáva. Nie s diagnostickým odstupom alebo snahou klasifikovať. Ale otvorený vzťah, otvárajúci a darujúci priestor, v ktorom sa ten druhý môže prejavovať a rozvinúť. Ide o vytvorenie duševnej sféry, o vzťah, v ktorom dieťa môže prísť samé k sebe, môže sa dostať na svoju úroveň a môže nájsť spôsob, ako objaviť svoju vlastnú silu.

Keď človek študuje učiteľské konferencie pod vedením Rudolfa Steinera – tri hrubé zväzky v zbraných spisoch jeho diel –, tak v nich nájde celý kánon možností podpory detí. V tomto

---

<sup>19</sup> Caroline von Heydebrand: *Rudolf Steiner in der Waldorfschule. Darstellungen und Erinnerungen aus dem Lehrerkollegium der Freien Waldorfschule. (Rudolf Steiner vo Waldorfskej škole. Spomienky z učiteľského kolégia)*, Stuttgart 1927, s. 56n.

kolégiu učiteľov bolo pohovorené o nespočetnom množstve detí. Učiteľské konferencie Waldorfskej školy vedené Rudolfom Steinerom neboli centrálnym orgánom administrácie a dokumentácie, hľadajúcim podoby „štruktúry“ a „evaluácie“, „procesy“ a „zámery“, ktorými sa mnohé súčasné kolégia zaoberajú a ktoré ich trápia. V strede záujmu učiteľských konferencií, týchto „živých vysokých škôl v škole“<sup>20</sup>, boli oveľa viac deti a snaha o poznanie týchto detí, o ich metodicko-didaktické, ale i terapeutické posilnenie. Tieto učiteľské konferencie boli spoločným úsilím v záujme spoločnej práce všetkých učiteľov. Odovzdávali si svoje dojmy z vyučovania a rozvíjali možnosti podpory nielen pre jednotlivé deti, ale i pre celé triedy a pre problematické situácie v škole. V centre záujmu bolo vždy spoločné úsilie o poznanie, skutočná náuka o človeku ako úloha celého spoločenstva. Mnohé bolo rozvinuté na návrh Rudolfa Steinera a v spolupráci s ním, od množstva krátkych prípadov pre deti až po špeciálne remeselné cvičenia, od konštitučných liečebných odporúčaní až po novo vytváranú školskú každodennosť v jej ďalekosiahlych tvorivých možnostiach.

Nechcem to tu ďalej rozvádzať, chcem iba upozorniť na to, že takzvaná „špeciálna pedagogika“ bola od začiatku životnou súčasťou školy. Bola uchopená Rudolfom Steinerom s veľkou bdelosťou a odbornosťou. To sa dialo za prítomnosti veľmi schopného antropozofického lekára – Dr. Eugena Kolíska z Viedne, akademickej osobnosti, vlastne univerzitného profesora, ktorý bol pozvaný Rudolfom Steinerom do učiteľského kolégia. Dr. Kolisko vyučoval chémiu, biológiu a náuku o človeku a mal rozšírenú lekársku prax v škole, bol členom učiteľského kolégia, bol na každej konferencii a pri každom rozhovore o dieťati aktívne prítomný. Rudolf Steiner chcel, aby poznanie o každom dieťati a jeho predpoklady boli – v rámci kolégia – spracované na najvyššej úrovni, vďaka zapojeniu jednotlivcov i celého spoločenstva. Spoločne s Dr. Kolískom videl Rudolf Steiner veľa problémových detí a vytvoril pre ne pedagogicko-terapeutické postupy. O Kolískovej lekárskej praxi je napísané v spomienkach jedného učiteľa:

„Čakali naňho chorí ľudia, matky s bledými nervóznymi deťmi, triedni učitelia so svojími chlapcami a dievčatami, žiaci vyšších tried, ktorí sa chceli poradiť o svojich životných problémoch, mladí i starí ľudia bez zamestnania, v ťaživej životnej situácii. Raz sedel v rohu chlapec s králikom na kolenách. Králik si zlomil nohu a podľa chlapcových slov mu mohol pomôcť iba Dr. Kolisko. Po vyčerpávajúcej činnosti v triede potom prišiel Dr. Kolisko plný humoru dole a pozýval si jednotlivcov do svojej ordinácie. Každý z nich mal pocit: Teraz si tu iba ty sám, už nikto ďalší vonku nečaká, teraz je tu Dr. Kolisko iba pre teba a ty s ním môžeš hovoriť hodiny bez toho, aby si ho znervóznil. Pôsobilo to tak, že ani druhí ľudia sa necítili byť otrávení.“<sup>21</sup>

Kolisko sa angažoval aj v školskej strave podvýživovaných detí, robil zbierku šiat, zháňal miesta pre odpočinok počas prázdnin – a veľa iného. Jeho činnosť bola plne v zmysle Rudolfa Steinera a učiteľského kolégia – a uskutočňovala sa vo vnútri školy. Dnes to znie ako legendárny príbeh z počiatku 20. storočia, ale je to prvok budúcnosti celej pedagogiky – prítomnosť lekársko-terapeutického poznania na vysokej úrovni v škole, v mieste životnej reality, v mieste sprevádzania detí a ich podpory. Kolisko pôsobil nekonvenčne, navzdory administratívno-formálnym tlakom, v slobode a v bezprostrednom stretávaní sa s deťmi –

<sup>20</sup> Rudolf Steiner: *Gegenwärtiges Geistesleben und Erziehung. (Súčasný duchovný život a výchova). GA 307, Dornach 1986 (5. vyd.), s. 241*

<sup>21</sup> Bettina Mellinger: *Dr. Eugen Kolisko – der Schularzt (Dr. E. Kolisko – školský lekár). In: E. Schickler, J. Ch. Mellinger, J. v. Grone (ed.): Eugen Kolisko. Bilder aus seinem Leben und Wirken, Stuttgart 1940, s. 70n.*

i s ich králikmi – vo sfére dôvery. Lekár, ktorý je zároveň i učiteľom a ktorý sa zároveň stará i o ich bytie na základe skutočne uznaného vzťahu.

Vďaka tomu bolo zachránených veľa detí, ktoré by inak zo spoločenstva školy vypadli. A nebolo odmietnutých ani veľa neobvyklých, nepokojných, „zdivočených detí“, z ťažkých sociálnych vzťahov. Rudolf Steiner povedal, že je to predsa krásne, že tu sú – „vnímajúc to ako obohatenie sveta, že také dieťa je, je to predsa zaujímavé“. I pri nárekoch nad ťažkosťami v škole povedal: „To by bolo predsa nudné, keby tu bola taká škola, kde sa nič nedeje.“ Skutočne sa všeličo dialo, s čím sa muselo učiteľské kolégium vyrovnávať nie úplne jednoduchým spôsobom. O tom som písal vo svojej knihe „Grandiózna metamorfóza“<sup>22</sup> z hľadiska mladých ľudí a o špecifických situáciách medzi nimi. Rudolf Steiner povedal: „Je veľmi dôležité, aby nám bolo jasné, že k nám do školy neprichádzajú anjeli...“. A šiel v ústrety ťažkostiam s terapeutickým prístupom a s duchom, ktorý jasne vidí.

Rudolf Steiner bol učiteľom v kolégiu, ktoré z neho rástlo, podľa neho sa orientovalo a ďalej rozvíjalo. Bol duchovným vedením školy, ale zároveň robil všetko pre to, aby sa stalo učiteľské kolégium spoločenstvom, ktoré i bez neho bude schopné jednať a vytvoriť si názor. Od roku 1919 do roku 1924 bol tu. Vždy, keď mohol, navštevoval konferencie, výučbu a slávnosti a videl jednotlivé deti, ktoré mu boli predstavované triednymi učiteľmi a školským lekárom. Aj skupiny žiakov z vyššieho stupňa k nemu prichádzali, hľadali ho a prosili ho o radu a podporu – v problematických situáciách v škole (s učiteľmi) alebo z hľadiska politicko-historickej situácie, času a cesty po ukončení školy – a tak ďalej. Prítomnosť Rudolfa Steinera bola pre školu nekonečne dôležitá. Bol so školou vnútorne spojený, no i tak mal odstup, vhlád a prehľad. Mohol povedať učiteľom veci, ktoré si oni sami nevšimli alebo sa zdráhali si ich navzájom povedať. Keď Caroline von Heydebrand, úplne na začiatku školského roka, mala problémy so svojou triedou, povedal jej na jednej konferencii: „Najväčší problém je v tom, že máte tenký hlások. Musíte ho trochu cvičiť, musíte sa naučiť hovoriť „dole“ a nie pišťať, keď kričíte. Bola by škoda, keby ste s vaším hlasom nepracovali tak, aby získal niečo z basu, je treba, aby doň prišla hĺbka.“

Hlavným problémom teda neboli „asociálni“ žiaci, ale hlasový fond učiteľov, ktorí na základe svojich hlasov, svojho pišťania, neboli braní vážne. Pani von Heydebrand na svojom hlase pracovala a stala sa v Stuttgarte úspešnou učiteľkou. Takéto veci by dnes neboli prijaté od žiadneho „supervízora“ alebo externého kolegiálneho „poradcu“, napriek tomu, že by boli mimoriadne dôležité a pomáhajúce. Tieto rady patria k duchu waldorfskej školy. Rudolf Steiner dúfal, že učiteľské spoločenstvo bude jedného dňa tak ďaleko, že si bude schopné zodpovedajúce veci zdieľať samo, na základe vnútornej práce plnej dôvery. Rudolf Steiner počítal so sebazodpovednosťou a sociálnym princípom kolégia, ktoré dokáže spolupracovať na spoločnom ciele a je spojené v spoločenstve na základe rovnakého poznania. Z tohto spoločenstva – a iba z neho, zodpovedne pracujúceho – môžu z poznania vnútornej situácie prísť postrehy, ktoré budú užitočné pre každodennú prácu. Podľa môjho názoru je pochopiteľné, že Rudolf Steiner sa tak spoliehal na kolégium, na spoločenstvo učiteľov a jeho silu do budúcnosti. Dúfal, že im umožní, aby boli vo vzájomných vzťahoch pripravení zvládnuť spoločne ďalší rozvoj úloh Slobodnej školy, vo vzájomnej spojitosti s pedagogickou prácou a s tým, čo ako ideálny základ školy bolo a je: s antropozofickou duchovnou vedou. Každé kolégium by sa malo zaujímať o duchovnú prácu, o štúdium a pokroky

---

<sup>22</sup> Peter Selg: *Eine grandiose Metamorphose. Zur geisteswissenschaftlichen Anthropologie und Pädagogik des Jugendalters (Veľkolepá premena. K antropozofickej antropológii a pedagogike obdobia mladosti)*, nakl. Verlag am Goetheanum, Dornach 2005. V slovenskom preklade vydalo vydavateľstvo Fabula.

v tomto obore. To je to, čo ich spája navzájom i s duchom školy. Od počiatku dodával Rudolf Steiner učiteľom odvalu, aby svojím ideálom zostali verní, aby boli verní cieľom, s ktorými do Waldorfskej školy prišli, aby dokázali začať novú pedagogiku, i keď okolnosti tejto iniciatívy boli viac než ťažké.

„To je (...) veľmi dôležité, že prakticky oddelíte to, čo je možné z vonkajších podmienok, a to, čo by malo byť silou, ktorá ťahá dopredu. Nesmieme veriť v nič iné, než že naše ideály môžu byť uskutočnené a že my to dokážeme, i keď nie hneď.“

„Ako waldorfskí učitelia musíme byť skutočnými antropozofmi v najhlbšom slovazmysle. To musíme vnútorne cítiť.“

V závere tejto prednášky by som ešte rád povedal v krátkosti pár slov ku triedam a ku spoločenstvu školy, pretože Rudolf Steiner spoločenstvo uprednostňoval ako základný prvok terapeutického ducha waldorfskej školy. To terapeutické a liečivé vo waldorfskej škole nie je len niečo individuálne, ale môže liečiť celé spoločenstvo v celej jeho šírke. Ak sa jedná o skutočné spoločenstvo, potom môže niest slabších jednotlivcov i tých, ktorí potrebujú pomoc. Môže byť sociálnou i mierovou silou, ktorú preukazuje a vyžaruje, ktorá terapeuticky pôsobí pre celú školu, veľa zlého odvracia a veľa dobrého umožňuje. Keď mohol, navštevoval Rudolf Steiner často triedy. Trieda je formou osudového spoločenstva, keď to všetko dobre ide a darí sa, deti žijú spolu veľa rokov, niečo spoločné prekonávajú, vyrovnávajú sa, vzájomne sa korigujú, rozvíjajú, získavajú skúsenosti a povzbudzujú sa. Trieda nie je žiadnou náhodnou, dohromady zohnanou skupinou, ale je sociálnym zoskupením vôkol učiteľa. V tomto zoskupení sú deti uvádzané do svojho životného osudu. Rudolf Steiner chcel prebudiť vedomie významu takéhoto triedneho spoločenstva, ktoré trvá viac ako 8 rokov. Vo Waldorfskej škole často prišiel na návštevu a iba pozoroval jednotlivé deti a zároveň ducha, respektíve duševnú bytosť celej skupiny. Prichádzal nečakane, ale deťmi bol očakávaný s nádejou.

„Nie vždy mu stačil čas, aby sa venoval každej jednotlivej triede. Tým väčšie bolo napätie a očakávanie. Pri každom vrznutí dverí sa tváre radostne rozžiarili, deti starostlivo počítali, že naposledy bol v paralelnej triede, takže tentokrát určite príde k ním.“

Rudolf Steiner nebol žiadnym riaditeľom školy starého typu, ale podstatným spôsobom reprezentoval dobrého ducha školy. Deti vzhliadali k učiteľom, učitelia vzhliadali k nemu, ku svojmu učiteľovi, a deti ho milovali. Vyžarovanie Rudolfa Steinera a atmosféra jeho prítomnosti boli veľmi silné, veľa detí sa s ním bezprostredne stretlo. Spolu prežili pohľad svojho učiteľa plný dôvery – a tak to bolo správne. Rudolf Steiner o nich vedel veľa a často k ním prehováral na mesačných slávnostiach i na konci školského roka. Hovoril tiež k ich rodičom na rodičovských večerach, o ktorých potom rodičia doma rozprávali. Moderným spôsobom by sme to mohli kritizovať. Mohli by sme mať kritické otázky, predpokladať a tvrdiť, že to bolo neslobodné ovplyvňovanie. Ten však, kto prežil uzdravujúcu skutočnosť podobných síl vo svojom vlastnom detstve – na rozdiel od kriticky skeptického odstupu – myslí inak: človek môže iba tušiť, akú substanciu to pre školu znamenalo. Rudolf Steiner prišiel do triedy, staré dvere zavrzgali, nejaké dieťa mu prinieslo stoličku a niekam sa posadil. Vyučovanie pokračovalo ďalej, ale on bol tu, bol prítomný. Rudolf Steiner zažil deti a učiteľov v triede a deti zažili jeho. Často šiel na konci hodiny dopredu, rozprával alebo sa na niečo pýtal a ešte sám niečo k vyučovaniu pridal. Vždy to bolo ciele, často v ťažkých situáciách. Raz triedny učiteľ alebo učiteľka ochoreli, deti boli ešte malé, vo svojej opustenosti problematické a komplikovali ostatným učiteľom život. Rudolf Steiner šiel teda dopredu a rozprával príbeh:

„Najskôr deti nevedeli, že ten príbeh je o nich, pozorne počúvali a nijak sa necítili dotknuté. Necítili, že by ich niekto chcel vychovávať, jednoducho počúvali, čo Dr. Steiner rozpráva: „Poznám jedno mesto, v tom meste je škola a v škole jedna trieda. V tejto triede sú deti tak a tak rozdelené a robia všetko možné.“ A tu sa začínajú deti pošťuchávať: *To sme my, hovorí o nás.* Ale nebrali to od neho ako niečo zlé, pretože im nehovoril nič, čo by ich priamo káralo. Hovoril iba, ako to, čo každé dieťa robí, má pre ich učiteľa následky, že to škodí jeho zdraviu a tak podobne. A nakoniec hovoril, ako sa trieda zlepšila. Tým bolo každé dieťa hlboko uspokojené.“

Je to taká anekdota, krátky vstup od geniálneho rozprávača. A napriek tomu je to terapeutický prvok typický pre waldorfské školy. Hovorí to niečo o ich duchu, o duchu ich tried.

A nakoniec ešte niečo o celom spoločenstve školy. Keď sa pýtali Rudolfa Steinera, či by mal byť vo Waldorfskej škole jeden voľný deň, ako majú vo Württembergu, napadla mu idea mesačných slávností. Rudolf Steiner nebol za to, aby boli deti ponechané samé na seba, ale navrhol, že by sa celé spoločenstvo školy mohlo raz za mesiac stretnúť počas „voľného dňa“, aby sa triedy vzájomne zažili, aby mali spoločný zážitok celého svojho spoločenstva.

\*

Po vraždení v škole v Erfurte sa veľa hovorilo a písalo o násilí v školách, o anonymite sociálneho života, o tlaku na výkon, o osamelosti, o násilí v počítačových hrách a vo videách, o živote v izolácii len s virtuálnou realitou, o živote vo virtuálnom svete miesto vo svete sociálnom. Mesačnú slávnosť môžeme tiež vnímať z hľadiska tohto kontrastu, i keď to nie je všeuzdravujúci prostriedok. Ale je tou časťou sociálneho, a tým i terapeutického impulzu, ktorá je absolútne nutná a nakoniec má ešte aj krásne výsledky. Dobre postavená sála školy, spoločenstvo učiteľov a žiakov od najväčších po najmenších, účasť na všetkých prácach a výsledkoch tých druhých, záujem o nich – to má ďalekosiahlu pôsobnosť. Na jednej vianočnej slávnosti školy Rudolf Steiner povedal:

„Keď sa niekto z vás necíti dostatočne ocenený, tak by sa mal nájsť niekto iný z vás, ktorý mu s láskou povie: *Pozri sa, ako to pokročilo, ako čulo a pozorne vystupujeme na horu života. Pozri sa, priateľu, na tú horu života musíš stále stúpať.* Tak by si mali priatelia navzájom pomáhať, keď niekto váha. Každý pre každého, všetci pre jedného a jeden láskyplne pre všetkých. Mala by byť medzi vami láska. Láska k učiteľom. O to sa chceme starať ako o dobrého ducha Waldorfskej školy.“

Rudolf Steiner by to na konci 20. storočia alebo na začiatku 21. storočia nepovedal rovnakými slovami; po tom všetkom, čo sa v Nemecku stalo, sa slová ako „čulo“ alebo „priateľ“ už nedajú dosť dobre použiť. Duchovné jadro jeho výpovede však má význam stále: prepojenosť žiakov medzi sebou, vzájomná pomoc, spoločenstvo s učiteľstvom napriek všetkým problémom, ktoré nikdy nechýbajú. Škola, ktorá tieto prvky rozvíja napriek všetkej kritike okolia, škola, ktorá pracuje v tomto duchu a stavia si úlohy pre budúcnosť, má terapeutického ducha, a tým má ďalekosiahly význam.

Waldorfské školy sú úlohou a nádejou, nie sú žiadnou dŕžavou a žiadnym vlastníctvom, žiadnym sebauspokojovaním či tradíciou. Raz povedal Rudolf Steiner: Veľa tu hovoríme o princípe waldorfskej školy, o novej pedagogike. To najdôležitejšie je, aby rástli. Každý deň sú v nebezpečenstve, že veci môžu zakysnúť. A to je to, o čo ide: Aby človek neupieval

na svojich zvyklostiach a nezaspával, keď má niečo urobiť, niečo pripraviť.<sup>23</sup> V tomto zmysle slova má waldorfská škola stále čo robiť a stále čo pripravovať. Je **slobodnou** školou a mala by ňou byť stále viac a zostať ňou. Jej ďalší vývoj a jej obsahové zintenzívnenie, nie oslabenie, sú okamžitou nutnosťou tvárou v tvár pedagogicko-terapeutickým nárokom, ktoré vôbec nemôžu byť nadhodnotené.

Ukončím príповeďou Rudolfa Steinera, ktorú povedal pri svojom poslednom pedagogickom vystúpení na Veľkú noc 1924 v stuttgartskom dome Gustáva Siegleho, rok pred svojou smrťou, na pedagogickom kongrese, ktorý usporiadala Waldorfská škola a pri ktorom 1 700 ľudí počulo jeho prednášku. Táto príповeď je v zobraňných spisoch Rudolfa Steinera uvedená pod názvom „Temnota, svetlo a láska“ a popisuje dve rôzne cesty výchovy a vyučovania:

*Hmote sa upísať  
znamená duše roztrhať.  
V duchu sa nájsť  
znamená ľudí spájať.  
V ľudoch sa vidieť  
znamená svety budovať.<sup>24</sup>*

Príповeď pri kladení základného kameňa novej budovy Slobodnej waldorfskej školy v Stuttgarte 16.12.1921:

*Nech vládne duchovná sila v láske,  
nech pôsobí duchovné svetlo v dobre,  
z istoty srdc  
z pevnosti duší  
môže priniesť  
mladým ľuďom  
silu telesnú k práci  
vnútornosť duší  
jasnosť ducha.  
Tomu nech je zasvätené toto miesto:  
Sila mladosti nech tu nájde  
silou obdarených  
svetlu oddaných  
opatrovateľov ľudstva.  
V ich srdciach nech myslí Duch,  
ktorý by tu mal vládnuť,  
ktorému tu kladieme kameň  
ako obraz pevného základu,  
v živote nech pôsobí a vládne:  
oslobodzujúca múdrosť  
posilňujúca duchovnú moc*

---

<sup>23</sup> Rudolf Steiner: *Die Erkenntnis-Aufgabe der Jugend (Úloha mladosti v oblasti poznania)*. GA 217a, Dornach 1981 (2.vyd.), s. 184n.

<sup>24</sup> Rudolf Steiner: *Die Methodik des Lehrens und die Lebensbedingungen des Erziehens (Metodika vyučovania a životné podmienky výchovy)*. GA 308, Dornach 1986 (5.vyd.), s. 89 . V češtine. In: *Výchova dítěte a metodika vyučování*. Nakl. Baltazar, Praha 1993.

*zjavujúci sa duchovný život.  
K tomu sa hlásime:  
V mene Krista  
s čistými úmyslami  
s dobrou vôľou.*

## **O autorovi**

**Peter Selg** (narodený 1963 v Stuttgarte) je nemecký lekár v obore psychiatrie detí a mládeže. Je autorom mnohých publikácií o antropozofickej medicíne a o dejinách antropozofie. Študoval medicínu na Univerzite Witten/Herdecke, v Zurichu a Berlíne. Promoval obsiahlou štúdiou o pojme tela u Rudolfa Steinera. Neskôr bola táto jeho práca zverejnená pod titulom `Vom Logos menschlicher Physis` (Logos a ľudské telo). Klinickej psychiatrii detí a mládeže sa venoval sedem rokov (do roku 2000) v nemocnici Herdecke. Potom bol okrem iného činný v lekárskej sekcii pri Goetheane (Dornach, Švajčiarsko). Dnes je vedúcim Inštitútu Ity Wegmanovej pre základný antropozofický výskum vo švajčiarskom Arlesheime. Pôsobí tiež na nemeckej Vysokej škole Alanus ako profesor lekárskej antropológie. Je ženatý a má päť detí.